

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

DEZSŐ LÁSZLÓ

TÜZ TAMÁS

SINKÓ FERENC

SÍK SÁNDOR

ENYEDI ZSIGMOND

BALÁSSY LÁSZLÓ

BALANYI GYÖRGY

EVELYN WAUGH

HENRI BORDEAUX

MIHELICS VID

írásai

1952 OKTÓBER

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Dezső László: Leonardo</i>	505
<i>Tűz Tamás: Leonardo (Vers)</i>	521
<i>Sinkó Ferenc: Néprajz és erkölcs kutatás</i>	522
<i>Sík Sándor: Az ősz dícsérete. Az első sárga levél (Versek)</i> ...	530
<i>Enyedi Zsigmond: A kis kocsí (Elbeszélés)</i>	532
<i>Balássy László: Isten (Vers)</i>	536
Assiszi Szent Ferenc életéből	537
<i>Balássy László: Az inaszakadt (Vers)</i>	541
<i>Evelyn Waugh: Lépjetek be és lássátok (Elbeszélés)</i>	542

SZEMLE

<i>Henri Bordeaux: Szalézi Szent Ferenc, vagy hogyan használhatjuk fel életünket helyesen</i>	545
A kis út	547
<i>Mihelics Vid: Esmék és tények</i>	548
Szent Brigitta (Október 8.)	556
(r.) A virti lantos	557

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor.

Főmunkatársak: Mihelics Vid és Rónay György.

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekkszámla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

LEONARDO

Hullámzó szőke szakállával, mely olyan, mint egy fiatal leány haja, géniuszának titokzatos magányában rajzolódik ki előttünk *Leonardo da Vinci* alakja a modern kor hajnalán. E titokzatosság nemcsak az időben messze eltávolodott életé. Kortársai jobban átérték lényének rejtélyét, mint a mindent megmagyarázni akaró későbbi korok. Szemfényvesztőnek, boszorkánymesternek tartották és félve tisztelték mint varázslót, akinek szép testében olyan hatalmas erő lakott, hogy a vaspatkót ujjai között meghajlították. De bámulták a társasági embert is: a könnyed és élvezetes tarsalgót, aki mesterien tudott a lantón játszani és költeményeket rögtönözni. Művei, tervei megismertették a festőt, a szobrászt, az építészet és a mérnököt is, tudták, hogy orvostudománnyal is foglalkozik, de lényének az az oldala, mely a fizikai világ felé tárult, rejtve maradt a kortársak és az utána következő idők előtt. Csak a XVIII. században előkerült jegyzetei bontakoztatták ki alakjának szinte végtelenbenyúló körvonalait, mikor is nyilvánvalóvá lett, hogy Galilei és Newton első fizikai felismeréseit ő már száz, kétszáz évvel korábban tudta, vagy sejtette. Titokzatos lényét az emberiség legnagyobb alakjainak sorában tisztelik, pedig e csodálatos sokféleségben szétágazó ember alkotásaiból alig maradt valami fenn. Nemcsak azért, mert az idő nem kimélte, hanem azért is, mert — keveset alkotott. Oeuvre-je legnagyobb-részt tervekből áll. Életműve óriás körvonalakat sejtetve, de torzóban maradt. Mégsem tartozik a félúton tört lángelmék közé. Kezdetekben maradt életműve minden részletében univerzalitást sugároz; egy kivételes alkotót, akinek személyisége jelentősebb, mint alkotásai.

E személyiség, aki külső megjelenésében a szépség és az erő testi kiválóságait hordozta, szellemi szférájában egyképpen őrzött művészetet és tudományt. Művész volt-e vagy tudós? A kérdés aprólékosnak és feleslegesnek tűnik a szellemi egység roppant horizontján. Ha a művészetet a szépség szolgálójának hívjuk, akkor a tudományt az igazság feltárójának kell felfognunk. Mi úgy látjuk, hogy Leonardo a szépség igazságát kereste a világban. Szépség és igazság: misztériumok. Összetartozásuk természetes, hiszen egy töről fakadva, egy és ugyanazon Titoknak más-más oldalát jelentik. Mégis, ember alig képes szolgálatába állani mindkettőnek. Leonardo arra vágyott, hogy szelleme erejével szépséget és igazságot egyszerre fogjon át.

1452-ben született a Firenze melletti Vinci falucsukában, mint Piero da Vinci firenzei jegyző és egy parasztlány természetes fia. Ha életét tekintjük, a művészet felől indult: tanulmányai a

firenzei Verrocchio szobrász-festő műhelyében kezdődtek. Ha azonban a mélyére akarunk pillantani Leonardo fejlődésének, nem szabad megelégednünk az olyan készen kapott fogalommal, mint: „művészet”. A fogalomnak története van, vagyis igazán csak akkor érthetjük meg, ha az időben fogjuk fel: kifejlődésének történetében, mielőtt mértékként alkalmoznánk.

Leonardo gyermeksége idejében a képzőművészet még nem vált el egészen bölcsőjétől, a kézművességtől. A középkori Európában hiába keresnénk „művészt”, a szó mai értelmében. Az alkotófolyamat, mely ma teljes egészében a mű létrehozójának hatalmában van, megoszlott a megrendelő és a kivitelező között. Az alkotás tartalmi részét az alkotó rendesen készen kapta: egyházi hagyomány, előírás, vagy a világi mecénás elképzelése formájában. A képzőművészet tartalmi elemén tehát a kívülállók: laikusok uralkodtak, s az alkotónak a formálással és a technikával kellett beérnie. Ezért is nem válik el sokáig döntő módon a festő vagy a szobrász a kézművestől, az iparostól. Firenzében a festők még Leonardo idejében is céhekben éltek, iparosok módjára, s maga Leonardo is tagja lesz a firenzei festő-céhnek, melybe XII. századi megalakulásakor még a gyógyszerészek is beletartoztak. A képzőművészet ébredése oly mértékű, amilyen mértékű az elindító, döntő alkotómozzanatként: a komponálásnak felszabadulása.

De hasonló eredményre jutunk, ha a komponálás után az alkotófolyamat következő fázisát: a formálást vesszük szemügyre. Mi a formálás? A szépség kibontakoztatása az anyag ellenállásából. Ha világosan akarunk látni, akkor a szépség kibontakozását is történeti módon kell felfognunk. A szépség nemcsak esetről-esetre a formálás aktusában bontakozik ki, hanem fokról-fokra kibontakozik az időben is, a művészet és az esztétika történetében: az emberi tudatban. Csak az individualista határtalansághoz eljutó romantika alkotta meg az elméletet a művészet „céljáról”, e célt a szépségben találva meg. Mi lemondunk arról, hogy a művészet célját meghatározzuk, csak azt akarjuk megjegyezni, hogy a szépséget nem gyakorlati módon, mint célt, hanem kifejezését mint a művészet *alapértelmét* kell felfognunk. A szépség nem kívüleső pont, hanem alkotórész, mely beemerejlik a művészetben.

A művészet alapértelmének: a szépség kifejezésének kibontakozása az emberi tudatban tehát az időben megy végbe, s éppen egyik lényegét adja a renaissance problémáinak. A művészet, a prehisztórikus barlang-ábrázolásoktól kezdve a varázslás, a mágia forrásaiból buggyan elő, s felnövekedve is sokáig a vallásos kultusz mágikus-misztikus elemeit szolgálja. Még a klasszikus görög művészetnek sincsenek esztétikai igényei. Ez csak a késő hellénizmus filozófiájában bukkan fel, mikor a keleti misztikus hatá-

sokkal termékenyített neoplatonikus gondolat felemeli a szépség rangját: mint az istenség kisugárzását ünnepli, s a régi vallásos hit durvább, bálvány-szerűbb megtestesülés-bite helyébe a szépséget iktatja finom szimbólumként Isten és az emberi szemlélet közé. E neoplatonikus gondolat azonban csak elvont elmélet maradt, s nem alakította át a festők, szobrászok kézműves-sorsát. A kereszténység első századai is ebben a kézműves-sorsban multak el, egészen a XII. századi gótikus ébredés koráig, miután az elmélet maga is elhalványult. De tévednénk, ha a komponálás szabadságát és a szépség kifejezésének tudatát értékmérőnek akarnánk alkalmazni. A görög, az ökeresztény, a román művészet monumentális alkotásai mind a kötött, a kultusz szolgálatában álló felfogásban születtek. Csupán aunyi bizonyos, hogy a quattrocento idejéig a kézműves-sorsban élő alkotók objektív jellegű alkotásokat hívtak életre, s a vallásos kultusz szolgálatában a láthatatlan világ szimbólumait igyekeztek létrehozni, a személyes élménnyel nem törődve.

Az objektív szellem elhanyaglása a gótikában egyidős a személyiség ébredésének kezdeteivel. A teológia figyelme ráterelődik az Isten képeire való teremtettség problémájára, és Aquinói Szent Tamás klasszikus tanításban fejti ki a *persona* fogalmát. Az ember gondolataival és vágyaival elhatárolódik az univerzumtól. Az egyediség elvének vitája, Duns Scotus *haecceitäs*-elmélete és a nyomában támadó eretnek tanítások már a megváltozott világ-felfogást jelzik. Szent Tamással a teológia lemond a szorosan vett misztériumok kényszerítő észérvekkel való igazolásáról. Megkezdődik a *hit* és az *ismeret* világának szétválása, ami nem más, mint az európai tudományosság megindulása. Elsőnek a filozófia válik le a teológia testéről, majd a filozófiából megszületnek a természettudományok. Az eszmélkedő személyiség vágyaival, akarásával a látható világ felé fordul, hogy értelmével megismerje azt. A szabad vizsgálódást követeli; végső fokon a kinyilatkoztatás tekintélyi alapja helyett az érzékeken alapuló tapasztalást.

Ezzel párhuzamos az állam életében a tekintélyi elv lehanyaglása: a király-eszmény szakrális jellege megszűnik, és az uralkodó a földi realitások talajára áll. A kultura eddig kizárólagosan udvari volta pedig új szintet kap a demokratikusabb jellegű városi kulturában. A pénzgazdálkodás kezdetei, a kereskedés szellemének megújulása is a személyiség felébredésével, értelmének és akaratának önálló, szabad működésével függenek össze, és a városfejlődés alapjait rakják le. Ilyen fejlődő város az itáliai Firenze, mely külön államot alkotva mint köztársaság, kedvező anyagi alapokat teremt, s a polgárság fejlődése itt mintegy bölcsőjévé válik a megújuló európai festészetnek.

A festészet fiatal művészet: a gótikában válik el az építé-

szettől a szobrászattal együtt, melynek eddig csak kísérője volt. Igazi önállósága a *táblakép* megszületésével kezdődik. A monumentális festészet épülethez kötött, nehézkes kivitelezésével szemben valóságos forradalmat jelentett a szabadon hordozható, könnyen, gyorsan elkészíthető táblakép. A festők egyszerre termékenyekké válnak, megsokasítják műveiket, megrendelők halmozzák el őket és anyagi helyzetük fellendül. Az alkotók szabadabban követhetik vágyaikat.

A realitások megismerése — így nevezhetnénk a felébredt személyiségnek az ujság ingerétől mámoros vágyát, mely ekkor eltölti mind a képzőművészeteket, mind a fiatal természettudományos vizsgálódásokat. A festészet, a monumentális múlt szimbólum-hagyományai után, melyeknek bizonyos értelemben még a trecento is folytatója, a quattrocento elején a legaprólókosabb naturalizmusban tombolja ki magát. A látásuknak örvendő festők válogatás nélkül mindent ábrázolnak, ami szemük elé kerül. Tobzódnak a részletekben, a berendezési tárgyak, a ruházat apróságaiban, hogy minél hűségesebben adhassák vissza. Lassan azután rájönnek, hogy ez csak bizonyos tudományos jellegű felismerések árán sikerülhet. A festészetben felbukkanó három probléma három természettudomány rokon területével érintkezik.

Az első a *távlat* felismerése. A firenzei Brunelleschi, Uccello és nyomukban a többi művész felfedezi, hogy a tárgyak a messze-ségben bizonyos törvényszerűségek szerint változtatják alakjukat. A perspektíva tudománya geometriai vizsgálódásokkal hozza kapcsolatba a festőket, és új mélységeket nyit az addig egyszerű, sík lapon. Piero della Francesca már arra is rájön, hogy nemcsak vonaltávlat van, hanem *színtávlat* is, és a színeket a légköri viszonyok befolyásolják. E probléma elmélyítése átvezet a fizika területére, az optikai kutatások világába, melynek kezdetei még a XIII. századba nyulnak vissza, s a fénytannal kapcsolódik. Végül a festők rádöbbennek az emberi test igazságaira is. Az *anatómiai tanulmányok* az orvostudományhoz vezetnek. Mantegna már a meztelen emberi test szakértője, s a firenzei Antonio del Pollajuolo hullákat boncol. A primitív naturalizmus megszünetésével a quattrocento korai festészete természettudományos jelleget ölt.

A művészet még nem is nevezi magát művészetnek; az érték-skálák nem tisztázódnak, a tudomány rangjáért harcol. Leon Battista Alberti a festészet tudományvoltát bizonygatja még Leonardo előtt, de így jár el maga Leonardo is a festészetről írott könyvében. Az alapértelem: a szépség kifejezésének tudata ugyan már kibontakozik a személyiség által raugraemelt alkotó-élményben, de sajtáságos módon a renaissance valami *számok-kal kifejezhető összhangot*, valami matematika-ízű arányt ünnepel a szépségben. Ezért látja például Alberti a szépséget a har-

móniában. A szépség pedig nem mindig harmónia, de mindig ritmus. A harmónia nyugalma a matematikával tart rokonságot, míg a ritmus, a megnevezhetetlen mozgás a szépség szívdobbanása, mely díszharmónikusán is elképzelhető.

Ebbe a fejlődésbe kapcsolódik be a fiatal Leonardo, a firenzei Verrocchio műhelyében tanulva a festészet és szobrászat technikáját.

A firenzei festészet kezdeti kemény, érdesen férfias jellege Verrocchio művészetében már lágy vonásokat kap, s Leonardo, aki születésétől fogva a bájjal van eljegyezve, szívesen halad ezeken a nyomokon. Első ismert műve, a Verrocchio Krisztus keresztelését ábrázoló képén térdelő angyal, melyet mint tanítvány festett, már azt a lágy, álmatag báj sugározza, mely mindvégig jellemzője maradt. Egyben látszik az is, hogy mennyire érdes és csiszolatlan még az elődeihez képest finomabb Verrocchio „lágysága“ a tanítvány kezeművéhez hasonlítva.

A húszéves Leonardót 1472-ben veszik fel a firenzei festőcéhbe, de Verrocchio mellől csak 1478-ban távozik. Rövidesen egyházi megrendelést kap: egy templom főoltárképét kell elkészítenie. Hozzáfog a *Három királyok imádságát* ábrázoló képéhez, de nem fejezi be: az aláfestés állapotában abbahagyja. A téma pedig sokáig foglalkoztatta, több vázlatot, tervet készít, míg megállapodik a végső kompozíciónál. A kép témája a középkortól örökölt, megszokott egyházi tartalom, melynek zürzavaros, bár nem rendszer nélkül való elrendezésében az alakok fásaszto gomolyagja is a korai quattrocento megoldásaira utal. A kép centrumában a Madonna látható a gyermek Jézussal. A Madonna-ábrázolás is egyike a trecento és korai quattrocento sokszor végtelen unalmú témáinak, mely ünnepélyesen merev, élettelen tartásban hervadt és szigorú matrónákat idéz.

Leonardo Madonnáján semmit sem látunk ennek a hagyománynak szertartásából. Egy bájos fiatal nő szemérmes mosolylyal hajlik gyermekéhez, akit keces és természetes könnyedséggel tart a karján. Ennyi az egész; de mintha a komponálás szabadságának első fuvallata borzongatna meg: a könnyed női báj lineam sugárzása valami eddig soha nem látottra int.

Vajjon a finomságra és a bájra való törekvésben találunk meg az első új vonást, melyet Leonardo festészete jelentett? Nem állíthatjuk, hogy a korábbi, szigorú rajzú festészet nem ismerte a finomságot. Domenico Veneziano keces leány-portréi például a vonal minden kérlelhetlensége mellett is hordozzák a nőiség báját. Sőt, a báj itt éppen a vonalvezetés fel nem oldódó, de keces mozgásritmusában van. Ami Leonardónál új, azt a kifejezés módjában kell keresnünk.

Mi Leonardónál a kifejezés módja? Nála is beszélhetünk a

vonal kecesesen elomló ritmusáról, de nyoma sínesen itt a rajz keménységének. A barna aláfestésben fennmaradt képen nincsenek színek, de fények és árnyékok titokzatos játéka az élet üde elevenségével tölti el a lágyan kerekülő kontúrokat, megmutatva az arc, a test és a ruházat finom mélyedéseit és domborodásait. Fény és árnyék, világosság és sötétség egymást kiegészítő, titokzatos varázslatában kell megtalálnunk Leonardónál először a szépség kifejezését. Ő maga, a festészetről írott könyvében így magyarázza meg ezt: „Az árnyékok meghatározott fokozatokon mennek át, és aki ebben járatlan, annak a műve nélkülözni fogja a gömbölydedséget. A gömbölydedség pedig a fődolog, és a lelke a festészetnek.“

Ez a „gömbölydedség“ nem azonos a plaszticitással, melyre már a régebbiek, Andrea del Castagno, vagy Mantegna is rájöttek. Az ő plaszticitásuk az élettelen anyag szobrászi kidombordása a képen. Leonardónál a hús, az élő matéria lüktetése jelentkezik, mint egy finom szellemiség szimbóluma.

Míg Leonardo az életnek ezt az elevenségét kutatja, addig Firenze hercegi kertjeiből antik vágyak és álmodok köde száll a magasba. A köztársaság városi kulturája főlé időközben a Medici udvari kulturája épült. Lorenzo de' Medici, a város ura görög akadémiát támaszt, ahol Pico della Mirandola, Marsilio Ficino, Leone Ebreo az újjáéledő platonizmust tanítják. A platonizmussal újjáéled a hellénizmus szépség utáni szomjúsága is, mely a szerelemben ölt testet. Megcsendül Angelo Poliziano Orpheus-éneke, s felharsan Bacchus bordala. Lorenzo maga is költő, aki egy derűs pogányság halálsejtelmes, horatiusi bölcsességét hirdeti.

Leonardót nem hívják meg a görög szépség mámoros kertjébe. A firenzei Aphrodité: Simonetta Vespucci földöntúlra hívó, szellemi varázsa Botticellit igézi meg, aki Leonardo helyett Lorenzo kegyeiben részesül. A Medici-udvar szimbólikus kifejezője az egész kor heves vágyának az antik minták, az elsüllyedt aranykor, a gondtalan, derűs pogányság után. De hiába minden: az életre mindörökre rávetődött a Kereszt árnyéka. Nincs olyan mámor, nincs olyan dionysosí forrás, mely után nyomban fei nem bukkanna a megismert bűn tudata és a szenvedés igazsága. Lorenzo halálos ágyánál Savonarola intó alakja áll, és Botticelli Vénusz-ünnepé máglyák lobogásában ér véget.

Leonardo ekkor már régen nincs Firenzében. Még 1482-ben Milano hercegének, Lodovico il Morónak szolgálatába ajánlja magát mint hadimérnök, aki arra is alkalmas, hogy a fejedelmet dicsőítő emlékműveket készítsen. Itt, Milanóban teljesedik ki pályája nem ugyan külső ragyogásban, mint inkább belső ívelésben. Itt kezdi írni értekezéseit a festészetről s jegyezni különféle irányban áradó gondolatait a világról, melyek teljességükben

még ma sincsenek feltárva. De szilánkjaikban is mutatnak valamit.

Mint jegyzeteiből kitűnik, legmagasabb művészi feladatnak a „fény-árnyék és a rövidülések útján elért testiség”-et tartotta. Ez az a bizonyos „gömbölydedség”, melyet már a *Három királyok imádságán* megfigyeltünk. Újabb képe, a már Milanóban készült úgynevezett *Sziklás Madonna* elmélyíti ezeket a problémákat. Itt tűnik fel először festészetében a másik új elem: a *kompozíció tisztasága*. Az addigi képek zürzavaros, egymásrazsufolt eselekmény-ábrázolása nem tudott erről. Leonardo a háromszög, illetve a piramis-alak geometriai idomát helyezi el a síkban, magasabbrendű matematikai renddel fékezve le a naív elbeszélő-elemek hangoskodását. A kompozíció tisztasága áhítatos csendet sugároz. A matematikai törvényszerűség összeesendül az uralma alá helyezett alakokból kiáradó lelkiséggel. Ezt mutatja meg a *Sziklás Madonna*. Itt már együtt van a lényeg, mely az alkotóra oly jellemző, s melyet a művészet fogalmának megszületéséhez elegendhetetlennek tartottunk: a komponálás szabadsága a tisztaságban, és a szépség tudatos kifejezése a fény-árnyék finom skálájában. Hogy e kifejezés mennyire tudatos, az kitűnik Leonardo következő feljegyzéseiből:

„A fiatal és gyöngé testen ne legyenek árnyékaid körvonalai holtak, megkövültek, hanem könnyűek, megfoghatatlanok és áttetszőek mint a levegő, mert maga az emberi test is áttetsző, amiről meggyőződhetsz, ha ujjaidon keresztül nézel a nap felé. A nagyon éles fény nem ad szép árnyékot, óvakodj az éles fénytől. Alkonyat felé, vagy ködös napokon, amikor a nap a felhők mögött rejtőzködik, figyelj meg, hogy a férfiak és nők arcán milyen szelidség és báj fejeződik ki, ha a házak sötét falai között árnyékos utcákon mennek végig. Ez a legfőkétebb világítás. Árnyékolásod legyen olyan, hogy fokozatosan vesszen el a fényben mint a füst, mint a halk muzsika hangjai. Jól jegyezd meg: fény és homály között van valami közép, valami határozatlan, mely egyformán tartozik ide is, oda is, világos árnyék vagy sötét világosság. Ezt keresd művész: itt rejlik a legcsodálatosabb szépség titka.”

Ime a „sfumatura”: fény és árnyék füstszerű egybeolvadása mint a szépség kifejezése, mely a kompozíció tisztaságával az egész évszázad legmagasabbrendű festői felismerését rejti.

A kompozíció tisztasága mélyebb utakra vijsz: festészet és matematika kapcsolatához. „A test számára a legnagyobb öröm a napfény — írja — a lélek számára a legnagyobb öröm a matematikai igazság világossága.” A festészetben kifejezett szépséget alkotóelemeire bontva, elérkezik a síkfelületet bezáró vonalhoz, majd a végső elemhez, a ponthoz. A geometriai problémákat a festészet részének tartja, s egyenes feladatának a végső alkotóelemek kutatását. Ezért gondolja a festészetet tudománynak. A tudomány kritériumát is megállapítja: „Semmiféle emberi kutatást nem lehet igazi tudománynak nevezni, mely nem veszi igénybe a matematikai fejtegetést és bizonyítást.”

Ez már a felébredt személyiség szava, a renaissance-emberé, de nem Leonardo az első, aki mondja. A gondolat a XIII. században tűnik fel először Rogerius Baconnál, a skolasztika matematikai irányában.

Leonardo, a szépséget elmélyítve, az igazságot pillantja meg. A formák matematikai rendjében éli át legmélyebben szépség és igazság, művészet és tudomány kapcsolátát.

A milanói korszak jelentős részben a földi valóság alapjainak: a természeti igazságoknak kutatásában telik el. A festészet csak egyik része lesz érdeklődése körének a szobrászattal és építészettel együtt. Míg Firenze kertjeiben a platonikus esztétika gondolatai szárnyalnak, mely a szépséget mint a szeretet Istenből kisugárzó mozgató-erejét fogja fel, s a szerelmen át egy szubjektív megismerést dícsőít, addig Leonardo a tapasztalás objektív igazságaihoz jut el. „Hiú és hibával teli az a tudomány; — írja — mely nem a tapasztalásból, minden bizonyosság szülőanyjából származik és nem abban végződik, vagyis ha eredetük, közepük vagy végük az öt érzék egyikén sem halad keresztül.” Büszkén „könyvműveltség nélküli ember“-nek vallja magát, s korának antik mintaképei helyett egyenesen a természethez fordul. Mikor azonban művészet-elméleti fejtegetésekre bocsátkozik, előcsillan a kor gyermekének naívsága. Szempontjai mindig külsőlegesek, formálisak. A festészetet például azért tartja magasabrendű művészetnek a szobrászathoz, mert a festőnek nincs szüksége annyi fizikai erőlkifejtésre, mint a szobrászának, és tisztább munkát végez.

A földi realitások: a fizikai jelenségek felé kinyitló érdeklődése egy forrásból fakad a festő érdeklődésével. A közös alap a *látás*. Ezért becsüli az öt érzék közül legmagasabbra a látás szer-
vét, a szemet:

„Nem látod, hogy a szem átöleli az egész világ szépségét? Ez az asztrológia irányítója, ez teszi lehetővé a kozmografiát; minden emberi művészetet. Tanul és javít; az embert a világ különböző részeire viszi; ez a matematika alapja, tudománya csalhatatlan; ez mérte meg a csillagok magasságát és nagyságát, ez találta meg az elemeket és társaikat; ez mondja meg az eljövendő dolgokat a csillagok járásából, ettől származik az építészet és a távlat, tőle az isteni festészet. Ő te legnagyobb és legnagyszerűbb Isten minden alkotása között! Milyen dícséret tevezhetné ki nemessévedet? Milyen nép, milyen nyelv tudná tökéletesen leírni igazi működésedet? Az emberi test ablaka ez, amellyel testünk átéli az életet és élvezi a világ szépségét; általa elegázik meg a lélek a test börtönével, nélküle az emberi test kinszenvedés volna csak...”

Ezért is bilincseli le a fizikai jelenségek között legjobban a fény. Ehhez az út a perspektíván át vezet. „Ime ezért kell minden többi emberi vizsgálódásnak és tudománynak elébe helyezni a perspektíva tudományát, amelyben a világos vonal szemlélete — legnagyobb öröme a szemnek — egyesül a matematika világosságával, a lélek örömeivel.”

A látás elvezeti az optikához, a tükrök, visszaverődések törvényszerűségeihez, a fény földi érvényesülésének vizsgálatához. Az optikában járt úton halad: a XIII. századi Rogerius Bacon és Robert Grossetête már szellemes felismeréseket közöltek a világgal az arab forrásokból tanulva. A világ látható formáit létrehozó fényt Leonardo alapjelenségnek sejtí, és eljut forrásához, a naphoz. Ezzel érdekes módon találkozik a platonikusok világfelfogásával, akik a naptól kiáradó *lumen*-ben látják a világfenntartó erőt. Míg azonban a platonikusok felismerése misztikus gyökerű, addig Leonardo fizikai tapasztalásokra épít. Megsejtí Kopernikus előtt, hogy a nap nem fõrog a föld körül, és hogy a föld nem középpontja a világegyetemnek. E gondolatokban mégsem úttörõ: e felismeréseket már Cusanusnál megtaláljuk. De azok a kutatások, melyeket Leonardo a *mozgás* világában végzett, az elsõk voltak a megismerések történetében.

A titokzatos, megnevezhetetlen mozgás, mely hullámszerű terjedésekben alapja mind a tapintható és látható anyag létének, mind a láthatatlan és megfoghatatlan szépség-univerzálé valóságának a ritmus szívdobbanásában, Leonardót nagyjelentõségû felismerésekhez vezetve ismét tudomány és mûvészet, igazság és szépség kapcsolatát jeleníti meg.

Egyaránt érdekli a szilárd, a folyékony és a légnemû testek mozgásának törvényszerûsége. Kutatja a mozgás okát, s nem elégedve meg az ókori statikai törvényekkel, elmélyed a dinamikában, és az okot az erõben találja meg. Semmit sem jelentenek többé számára a kétezer óven át öröklõdõ aristotelesi spekulatív fizika gondolatai, Felismeri a tehetetlenség elvét, százötven évvel Newton elsõ mozgástörvénye előtt. Ezt írja: „Semmiféle érzékileg felfogható test nem képes magától elmozdulni, hanem ehhez más erõre szorul.“ A közlekedõedények, a hajszalesõvesség törvényei, sõt a munka és az energia fogalma is az õ jegyzeteiben jelenik meg elõször. Kutatásai kozmikus méreteket öltenek, mikor kimondja, hogy a földön tapasztalható mechanikai törvények az egész világegyetemben érvényesek. Felismeri a hang mozgását, hullámszerű terjedését is.

De érdeklõdése nem áll meg az életteien testek és fizikai jelenségek mozgásánál, hanem az eleven testek: az állatok és az emberek mozgására is kiterjed. Ez ismét a mûvészi látással hozza kapcsolatba. Kedvence állata a ló. Vázlatkönyveiben, jegyzeteiben rengeteg rajzot, tanulmányt szentel a ló mozgásának, megállapítva, hogy természetes járása az ügetés. Szobrászi tevékenysége is összefügg e problémával, mert Lodovico il Moro megbízásából egy lovasszobor: a Sforza-emlékmû elkészítésén dolgozik. Azonban csak modellje készül el, s ez is megsemmisül a francia háborúkban. Leonardo szétágazó lényé, szövevényes érdeklõdése nem tudott sokáig kitartani egy gondolat mellett, s mibelyt a komponálás

és formálás szellemi mozzanatain túl volt, a kivitelezés valójában már nem érdekelte. Ezért írta: „A tervezés úri foglalkozás, a kidolgozás ellenben szolgamunka.“ Egyetlen szoborműve sem maradt fenn.

Az emberi test mozgásának vizsgálata anatómiai tanulmányával kapcsolódik. Mint tudjuk, nem ő volt az első, festő, aki hüllákat boncolt, de ő volt az első, aki a boncolásból nemcsak művészi, hanem tudományos következtetéseket is vont le. Tapasztalásai alapján elvetette a régi, Galenus-féle anatómia spekulatív, a valóság ismeretét nélkülöző nézeteit, s Vesaliusnak, a modern anatómia megalapozójának, útját készítette elő. Marcantonio della Torre páviai orvostanárral együtt űzte a bonctant, s rajzaival, ábrázolásaival segítségére volt az orvosnak egyetemi előadásai megtartásában.

Bonctani rajzai mélyrehatóak, mintha a test lényegét keresték. Az élet forrásait kutatva feltárja a nő testét és az anyanéhben szunnyadó magzatot. Ő, aki egy feljegyzésében szkeptikus ízűen nyilatkozik Isten és a lélek létéről, mint olyan dolgokról, melyek az érzéki tapasztalásnak hozzáférhetetlenek, egy anatómiai rajzának szélére ezeket írja: „És te ó ember, ki munkámban a természet esodálatos művét szemléled... fontold meg, mennyire elvetemült dolog egy ember életét elvenni, akinek összetétele ilyen esodálatosan művészi; gondold meg, hogy e test nem hasonlít a lélekre, mely ebben az épületben lakik, és valóban... isteni dolog.“

Reugeteg elszórt vázlata foglalkozik a mozgással: az emberi test mozdulataival, melyeket most már a fény-árnyék hatásoknál is fontosabbnak ítél. Görnyedő, futó, ugró embereket látunk vázlatkönyveiben váltakozni golyvás, torz emberi szörnyetegekkel. Ismeretes, hogy kedves szórakozása volt megfigyelni az ijesztően rútat éppúgy, mint a esodálatraméltóan szépet. Könnyed vázlataiban figyelemreméltó, hogy a visszataszító rútságot is milyen lehalkított finomsággal adja elő. Itt, a szörnyeteg fejekben, ahol igazán hiába keresnénk a harmóniát, a szépség végső eleme, a ritmus mindvégig megmarad, s a torzat is esztétikai értékke avatja.

Közben elkészíti a milanói dóm kupolatervét, majd városrendezéssel, esatornázási tervekkel s különböző találmányokkal foglalkozik az ejtőernyőtől a mosógépig. Látjuk mint hercegi esküvők díszlet- és kosztümtervezőjét, tűzijátékok, tömeglátványosságok készítőjét. A herceg szolgálata bizony nem ment a megálátatásoktól. A művész, hiába vívta ki személyisége felszabadulását, ha nem is kézművesnek, de udvari lakájnak számít inkább, mint egyenrangú félnek. Kedvezőbb fejlődést csak a cinquecento hoz.

Növényteni vizsgálódások is foglalkoztatják. Figyeli a ma-

darak röptét és a repülés lehetőségeit mérlegeli. Eközben dolgozik legújabb festményén, az *Utolsó Vacsorán*, mely kompozíció, tartalom és forma sugárzóan tiszta egysége a lelki történet hullám-mozgásában. Hosszú évekig készül. Gyakran hetek múlnak el, míg feléje néz a készülő freskónak. Olykor sietve megjelenik, egy-két gyors ecsetvonást húz s távozik újból, vissza sem nézve. Majd fürkésző elmélyedéssel órákat tölt a kép előtt, de nem nyúl az ecsethez.

Milanói tartózkodásának a herceg bukása és a francia hadsereg bevonulása vet véget 1499-ben. Leonardónak a bétközuapok fölött lebegő, objektív lényét nem érintik mélyen a külső események. Közömbös témákról való elmélkedései közben jegyzi fel, mintegy mellékesen, hogy a herceg elvesztette uralmát, minden vagyonát, és földönfutó lett egész házanépével együtt.

Leonardo is vándorútra kel, s a komponálás, tervezetés elméleti munkája mellett a művészi formálás egyre kevesebb helyet kap életében. Cesare Borgia mint hadimérnököt és várépítőt foglalkoztatja. Magányos, kutató szellemét semmiféle személyes élmény nem tántorítja meg útján: a szépségben megismert igazság keresésében. Véres harcok, fejedelmek bukása, orvgyilkosság, ostromlott város, emberi irigység, pletykák és rágalom felett suhan el előkelő közömbösséggel. Legfeljebb egy-egy tárgyilagosságot jegyez fel: „Lelkünket türelemmel kell vértetni, mely az igazságtalansággal szemben éppúgy megóv, mint a ruha a tél hidege ellen.“ Visszatér Firenzébe, szűkebb hazájába, ahol meg kell tapasztalnia, hogy senki sem lehet proféta azon a földön, ahol született. Ismét egy futó jegyzet: „Semmi sem oly félelmes, mint a megtépett és beszennyezett hírnév.“

Michelangelo, fiatalabb versenytársa, ádáz féltékenységgel van eltelve iránta. Gúnyolja ahol lehet, míg Leonardo néma marad. E mérséklet nemesak lelki nemességét bizonyítja, hanem azt is, hogy hiányzott emberi kapcsolataiból a lírai elem. Férfiak és nők, gyermekek és aggok egyaránt mint a szépség és igazság keresésének eszközei érdeklik. Szépségnek és igazságnak kozmikus szerelme nem hagyott helyet szívében sem nők, sem barátok számára. „Művész, a te erőd a magány“ – írta le a mindent megmagyarázó szavakat könyvében, a *Trattato della pittura*-ban.

Benne valósul meg legmerészebb arányokban a renaissance „univerzális ember“-ének típusa. Ez az univerzalitás még középkor és újkor kezdeti, átmenő kapcsolatát rejti. A középkorban még testvéri közelségben éltek egymás mellett az ismeretek. A tudás „specializálódása“ csak az ismeretek ugrásszerű megnövekedésének sajátossága a modern korban, mellyel szétrobban a korábbi egység. Az ismeretek kiterjesztése rész-megismerésekké válik, s mikor a XVIII. században újra feltámad a minden iránt való érdeklődés a polihisztor típusában e magatartás már egészen

mást jelent. A polihisztor csak az ismeret részeit rakja egymás mellé, anélkül, hogy az összefüggéssel törődne. A renaissance univerzális embere középkor alkonyán és ujkor hajnalán, megnövekedett ismeretekkel, egy pillanatra, utolsónak, még látja az egységet.

Michelangelo is az „univerzális ember“ típusa még, de tragikusabb méretekben. Alkotásai ugyanúgy torzóban maradnak, mint Leonardóiéi, de a kettő között óriási a különbség. Michelangelo egész lelke benneörlik alkotásaiban, melyeket súlyos erőfeszítéssel sem tud befejezni. Leonardo ellenben fáradt előkezőséggel ejti el a témát, miután érdemi részét *meggoldotta*. Michelangelo szubjektív, lírai lénye állandóan saját körébe zárva él, anélkül, hogy akár testében, akár művészeté formáiban birtokolná a könnyed báj finomságát, melyre pedig szomjazott. Leonardo, akinek Paulus Jovius szerint „megvesztegetően szép arca, igéző szelleme és nemes lénye“ volt, könnyed bájjal és finom tartózkodással, objektív módon kezeli élete minden problémáját, főlegnyét a csapásokban és kudarcokban is megőrizve. Nem azért marad sértetlenebb, mintha kevesebb csapás érné, mint Michelangelot, hanem azért, mert elnéz az emberek feje felett.

Második firenzei tartózkodása alatt festi híres női portréját, a *Mona Lisát*, majd francia kapesolatai Milanóba szölitják. Vissza-visszatér még Fireuzébe, de már csak vendég. 1513-ban Rómába költözik, ahol rövid időre együtt él a megújult európai festészet három csillaga: Leonardo, Michelangelo és Raffaello.

Az élet a végéhez közeledik. A héthalmú város az alkony előtti utolsó állomás, és Róma szökőkutas kertjeiből messzire nyílik a kilátás hátra és előre: multba és jövőbe.

A szökőkutak önmagába visszatérő gyöngyözése szelíd harmóniákban ível felfelé, harmóniákban, melyeket Leonardo látott meg bennük. A mozgás örök törvénye hullámozik a szemünk előtt, mint a világ szívének dobogása. Az életen keresztülrezgő ezerarcú hullámozgás ott hőmpolyög az események sodrában is, mely a quattrocento vidáman sietős ütemei után, az új század elején egyszerre ünnepélyes lassúságra válik. Az állam és a társadalom élete valami őszi pompába öltözik, melybe belevegyül az erjedés csípős íze. A quattrocento zsarnok-hódítói megszelidülnek külső formájukban. Erdességük eltűnik, de a romlottság elmélyül a köréjük gyült udvarokban. Merészen ívelő életpályák indulnak káprázatos, de gyorsan lehanyatló szárnyalásnak, az udvari kultúra kiteljesedett légkörében.

1513, Róma. A hatalmi vágyban égő, politikai és kulturális erőket mozgató Gyula pápa haldoklik. Az örök városba egy magyar jobbágyfiút: Bakócz Tamás esztergomi érsek tartja káprázatos bevonulását. A hangsúly a formaké. Baldassare Castiglione

már írja könyvét az udvari ember helyes magatartásáról, a nők szépségéről és a kifinomult ízlésről, melybe már a festészet szeretete is beletartozik: előkelő dolog festésszettel foglalkozni. A festő megszűnt kézműves lenni, s nincsen messze az idő, mikor Tiziánónak a római császár emeli fel elejtett esetjét.

Az elsüllyedt antik világ kincsei egymás után bukkannak fel a föld mélyéből. Kibontakozik a homályból a Medici Aphrodité, diadalmasan fehérlik elő a belvederi Apollon és fájdalmas kígyózással a Laokoon-csoport, végigöntve Rómán a görög szépség hullámát. Feltárják a világ előtt az élet melegét az emberi mozgulatok bájában és méltóságában. Mindazt, amit a quattrocento még nem ismert.

Eppen idejében. Mert Leonardo művészetével a Keresztény fejlődés is megtalálta — antik mintáktól függetlenül — a görögök ősforrását: az eleven test valóságát.

Utolsó nagy festői műve, a *Mona Lisa*, alkalomnak kínálkozik, hogy összehasonlítsuk a környezettel, melyből mestere kinőtt. Szándékosan nem megyünk nagyon hátra az időben. Mindössze négy évvel idősebb kortársát, az ünnevelt Botticellit választjuk melléje, akit Firenze görög kertjei befogadtak: a rajz csaknem tökéletes tisztaságú művészt. Művei közül keressük ki az egyik arcképet, melyet a szép Simonettáról, a halálsejtelmes pogányság Vénuszáról festett, aki tragikus fiatalságában még előbb lett a halálé, mint a firenzei pásztorjátékok.

A mellkép profilban ábrázolja a lázas, szép fejet, éles kontúrral bővölve elő fehérítő nyakával és vállával a háttér sötétjéből. Halállal eljegyzett arc, mely tekintetével a földöntúlra révül. Botticelli dekadens, karesú és álmatag, ideges vonalú nőalakjainak típusa a vonal szigorú béklyóiban. Mert a kontúrok kérlelhetetlen keményen fogják körül a szép fejet, még zilált hajának lebegő hullámai is érekígyókra emlékeztetnek. A beállítás szablonyszerű profilja az érem-művészet merev hagyományain épül. Lapos, síkszerű ábrázolás, mintha nem is élőlényt kellene látnunk e bővös, szép arcban, hanem hústalan kísértetet.

Leonardo képe Francesco di Giocondo firenzei nemes fiatal feleségét ábrázolja. Ez is mellkép, de a beállításban azonnal érvényesül a kompozíció szabadsága. A fiatal nő kezeit egymásra téve nyugtatja egy karfán, s a kezeknek é szerepelítésével a kompozíció tiszta, nyugodt és zárt egységet kap. A „chiaroscuro”: vagyis a fényárnyékok skálájának finom gömbölydedsége lágy testiségben fejezi ki az élet eleven lüktetését az arcon. Ime a fődolog, amit Leonardo mindig hirdetett. Van itt azonban még valami, ami fények és árnyékok játékánál is fontosabb: az arckifejezés. Leonardo, mikor a mozgás gondolatát végigvitte a mechanikától az anatómiáig és az emberig, arra is rájött, hogy nemcsak az emberi testnek, de az emberi arcnak is vannak külön

mozdulatai, melyek a lélek tükrői, szimbólumai. Ekkor írta, hogy a mozdulatok még a fény-árnyéknál is fontosabbak. A híres és sokat emlegetett „Mona Lisa-mosolyt“ talán durvaság is mosoly-nak nevezni. Csak egy lehelletnyi, megfoghatatlanul előmlő derű, mely a szemek vágásában és az arc gödreiben tükröződik valahol titokzatosan. Ez is típus-arc, akár a Botticellié, s bár érzéki valóságában kibomló, nem kevésbé titokszerű és rejtélyes, mint amaz.

A Botticelli-képen a közeli halál titkos gondolata borong, mintha Lorenzo Medici farsangi énekét hallanánk: „A holnap bizonytalan...“ Mona Lisa arca nem árul el csak annyit, hogy — él. Itt nincsen vonalbörtön az alak keesesén előmlő, lágy ritmusán. Egyszerű és közvetlen, mint maga a természet. S éppoly megfajthetetlen.

Az életnek ez a titokzatos melege, az egyszerű, közvetlen természet *varázslatos* megjelenítése az, ami Botticelli képétől a *Mona Lisát* távolságba állítja a fejlődés irányában. Botticelli művészetét körülbelül a quattrocento esúgésának nevezhetnénk, olyan tökélyt és könnyedséget ért el a rajzban, de ugyanakkor megőrzött valami kemény félszogséget is, és megőrizte lényegében a cselekmény és a kompozíció zürzavarát.

Ha a jövő felé fordítjuk tekintetünket, a jövőt már ott látjuk az ugyancsak kortárs Raffaello művészetében, aki egy emberöltővel volt fiatalabb, de csak egy esztendővel élte túl Leonardót. A jövő titka az érdeesség teljes feloldódását rejti az elbájoló női arcok érzéki mosolyában. Sajátságos, hogy bár Leonardo művészetének középpontjában sokkal inkább állott a férfi, mint a nő alakja, mégis, ez a bájos nőiesség volt legnagyobb hatással a későbbiekre, mely a férfiak ábrázolására is átsugárzott. Raffaello nagy, önálló művészetét ez a vonás csak teljes érettségéhez segítette, míg a kisebb tehetségek ecsetjén lapos, émelyítő érzégséggé változott. De a *kompozíció tisztasága* messzevilágítva ragyogott át a későbbi századokba. S bár a testiség varázsiata alig talált később ilyen nagyszabású kifejezőre, Leonardo művészete örök-re éles határt vont a cinquecento előtti és cinquecento utáni festészet között, a belső realizmus megtalálásával.

De van Leonardónak egy másik arca is: az időtlenségé. Ha ezt a vonatkozást akarjuk megvizsgálni, akkor a testen tükröződő lélek gondolatához kell visszatérnünk, mely művészetének *varázsszerűségéhez* vezet.

Ő, aki a tapasztalás matematikai bizonyosságát hirdeti, csodálatos módon nem áll meg a fogható, a látható valóságok szemléleténél, hanem titokzatos vágy üzi mélyebbre. Mint írja, fel akarja fedni az emberek sírásának, nevetésének okát, létezésük legmélyebb titkát. Mikor kijelenti, hogy még a fény-árnyéknál is

fontosabb a mozdulat és az arkifejezés, Leonardo a földi érzékelés tapasztalati világából a lélek láthatatlan szépségeinek birodalmá felé fordul.

E titokzatos vágy előtt megilletődéssel kell megállanunk. Itt kezdődik Leonardo lényének az a része, mely az anyagszerűség korlátai fölé emelkedik. A matematikai igazság világosságának végső elmélyítésén túl csak a vágy vezet, a szépség utáni vágy, melyet a firenzei görög akadémia Platonhoz híven szeretetnek nevez.

A szeretet odaadásra vágyik, misztikus egyesülésre a szépség forrásával. Leonardónál azonban nem találjuk nyomát ennek a passzív módra odaadó, szubjektív feltárulkozásnak. Soha nem árul el saját lényéből semmit. Mint írja: „A tárgy szeretete az ismeretben fogva. A szeretet annál hevesebb, minél biztosabb az ismeret; ez a biztonság az összes részek teljes ismeretéből születik, melyek együttesen alkotják lényegét annak a tárgynak, melyet szeretnünk kell.”

Szépség és igazság tőle független, objektív létezését igyekszik feltárni olyan módon, hogy fölébe kerekedjék az ábrázolás tárgyának. Amit ábrázol, azon uralkodik is, ezért szeretete nem misztikusan odaadó szeretet, hanem aktív erőt kifejtő *hatalmi vágy*. S itt, mintha igazat kellene adnunk a kortársak boszorkányos-borzongásának: Leonardo kozmikus háttérű lények a varázsló földöntúli fényében ragyog fel előttünk.

A varázslás aktusában, melynek lényege a földöntúli hatalomra való törekvés, az alkotóművész időtlen alakját sajátos eredetében pillantjuk meg. A rajz hatalmi eszköz. Az ábrázolt tárgy mágikus módon, valamiképpen ábrázolójának hatalmába kerül. Ez az alapja a primitívek hitének is. Ugyanakkor szimbólum-jellege is van; a láthatatlant, az ábrázolhatatlant megragadhatja, és mint szimbólum, kifejezheti annak lényegét. Ezért találjuk a művészetet kezdettől fogva a vallásos kultusz szolgálatában. A fejlődésben ez a varázslás-motívum és szimbólum-jelleg elkünt a tudatból, de ott maradt az alkotás belső lényegében. A renaissance óta felébredt emberi személyiséget éppen az különbözteti meg a régi embertől, hogy nem hisz a művészet mágikus vonatkozásaiban, vagy nem vesz tudomást róla.

A monumentális festészet elhanyaglását és a táblakép forradalmának quattrocento-kori művészetét az jellemzi, hogy a középkoron végigvonuló szimbólikus vonásokat megtagadja, s megszünteti az összeköttetést a láthatatlan világgal. A kép nem vállal közösséget a földöntúllal, tisztán emberi élmények és gondolatok kifejezőjévé lesz. Leonardo tudatában is ez a felfogás jelentkezik az öt érzékre építve, kezdetben elutasítva minden anyagszerűtlen gondolatot. Vallásos festőnek sem nevezhetjük. A témákat csak hagyományból örökölte, ő maga nem tehetett róluk.

A testiség rejtelméit, lényegét és okát kutatta, a legtapínthatóbb valóságát, s a legkülönösebb az, hogy művészetében éppen ez a *fogható testiség vált varázslatos szimbólummá*. A személyiség tudatából kiűzött varázslat csupán jelnezt cserélt, s ott tört fel elemi erővel, ahol látszólag a legkevésbé volt honos: a realitás biztonságában. A test csak járulék, melynek lényege a rajta átderengő lélek.

S itt válik ez a művészet igazán, a szó antik értelmében is klasszikussá. A görögök is ezt a fajta varázslatot művelték. Az antik eszményt hirdető renaissance, folytonos utánczó törekvéseiben nem vette észre, hogy holt példákat, sokszor éppen a lenézett középkor antiknak tartott emlékeit másolta. Leonardo volt az egyetlen, aki megvetette a példaképeket, s a természethez való visszatérés egyszerű, tiszta útját hirdette. Tudtán és akaratán kívül ő lett az, aki a görögökkel találkozott, nem az utánczásban, hanem a közös ősforrásban: a természetben. E kapcsolatokból egyúttal az is nyilvánvaló, hogy csak a külsőségekre törekvő naturalizmus áll ellentétben a földöntúli misztériumokkal. A természet belső lényegére való vágy azonban éppúgy nem ellensége a szimbólumoknak, mint a középkor dekoratív, stilizáló művészete.

Leonardo lényében tehát életrekel a művészet ősi lényege: a láthatatlannak birtoklására törekvés a szépség kifejezésének aktusában. Egy férfi, aki egyesítette magában az erőt és a báj, a matematikai gondolkodás és a metafizikai intuíció kibékíthetetlennek látszó ellentéteit. Varázsló volt, mint kortársai sejtették, csak éppen mélyebben rejtett e varázslatosság: lényében és művészetében, nem a kortársak külsőséges ítéletében.

1516-ban I. Ferenc király hívására francia földre költözik, s ettől kezdve Amboise-ban él. Örök-nyughatatlan, ismeretekre vágyó szelleme, mely valaha kételkedett Isten és lélek bizonyosságában, most torzóban maradt nagyszerű erőpróbáitól elfordulva Abhoz kívánczodik, akiben szépség és igazság egyetlen Titokban egyesül. 1519 május 2-án érte el a halál.

„Minden részben megvan a vágy — írta — hogy egészevel egyesüljön, s így meneküljön a tökéletlenségből... S lásd, az ember, aki nyugtalan, ünnepi vágygal varja egyre az új tavaszt... nem veszi észre, hogy vágyaival... saját elmulasztását sűrgeti. De éppen ez a vágy a lényege s a szelleme azoknak az elmulasztásoknak, melyek a lélekkel a testbe zárva szüntelen vágnak, hogy visszatérhessenek abhoz, aki kiűzötte őket.”

„Engedelmeskedem neked Uram, először szeretetből, aztán azért, mert hatalmad van meghosszabbítani és megrövidíteni a napokat.”

Hullámzó szőke szakállával, mely olyan, mint egy fiatal leány haja, géniusza titokzatos magányában úgy magasodik fel előttünk Leonardo da Vinci alakja, mint egy szép varázsló, aki szépséget és igazságot messze koroknak intó, szélhonthatatlan egységbe bűvöl át.

LEONARDO

*Kimért ösvényeken halad a tágabb
mezők felé egy pillanatra sem
eresztve el a hármás horgony-ágot,
mit támaszul a tér nyújt csönkiesen.
Elandalog a dolgok há arányán,
lovak szűgyén és szárnyaló zenén,
míg erejét a mérték gyepiőszárán
viszi a győzelemre könnyedén.*

*Hol a valóság több már, mint a játék,
mosolyát az ég sem tagadja meg.
A húsba vág s a hamvas bőr alá lép,
hogy meggpendül a hallgatag ideg.
Azt hiszi tán, hogy minden csak kísérlet,
merész lépés a teljesség felé?
Pedig megfogta máris az egészet,
mely végső fokon csak az Istené.*

*Az a vonal, mit éppen hogy jelez csak,
a mindenségbe tör sólyom gyanánt,
az illanó világra éhesen csap
és foglyul ejti a látóhatárt.
Nem fürge csermely ő, de mint a tenger,
oly nyugtalan: széles partot harap,
sziklákat nyaldos boldog győtrelemmel,
örvények tetején táncol a hab.*

*Ki róná meg, hogy pontos, mint a négyzet
s az igazságot éppúgy kedveli,
akár a jót s a hibátlanul szépet,
ha jókedvében itt-ott megleli.
Az összhang embere: egészen ember,
ahogy a fű is egészen fűszál.
Nyujtózkodik s a többi szűz elemmel
fölfressülni a józan ürbe száll.*

*Igy úsznak el a fény és árny ködében
az égitestek, fák és zöld halak
egy tünde játék villanásaképcn
a mennyboltozat kárpítja alatt.
Folyók tűnnek elő, hegyek sisakja,
holdakkal vív csatát éles szeme,
míg bárkáján suhan és elringatja
a párás égövek lélekezete.*

Tűz Tamás

Sinkó Ferenc

NÉPRAJZ ÉS ERKÖLCSKUTATÁS.

ADATOK A MAGYAR PARASZTI EPIKA ERKÖLCSI SZEMLELETÉHEZ

A magyar katolikus vallásos néprajz nem fejlődött minden területén egyformán. Egyes ágaiban kitűnő szakemberek munkádkodtak és figyelemreméltó gyűjtőmunkát végeztek; a vallásos paraszti epika alapos felgyűjtése és rendszerezése azonban nem történt meg. Pedig hatalmas kör ez, melybe bel tartoznak nemcsak az eddig figyelembe vett Krisztus-legendák, hanem az apokrif evangéliumokon alapuló Mária-történetek, a prédikációs példaképből elszármazott históriák, a multszázadi ponyváról szertehurcolt érzékeny és rémtörténetek, s a nép által kitalált, legtöbbször valamilyen valóságos eseten alapuló tanító történetek változatos sokasága is.

Érdekes és fontos terület ez, mert ezekben az epikai alkotásokban a magyar paraszti erkölcsi felfogás tükröződik vissza.

Abban a világban, mely ezekben a történetekben kitarul, erény és jutalom, bűn és büntetés szoros kapcsolatát hirdeti minden. A tápai asszonyok tudnak például valakiről, aki régesrégén élt, sok gonoszat követett el és egyszer, álmában vagy önkívületében megmutatták neki az égiek a „pokolpiacát“. Egy miniatűr falusi „Divina comedia“ elemei bontakoznak ki a látomásban, mely nyilvánvalóan a középkori „visio“ késői leszarmazottja. A pokol piacán az elhunyt és névleg megnevezett személyek, a paraszti élet egyes figurái, ott ágálnak és kínlódnak a körül, amivel vétkeztek. Az asszony, aki életében hamis tejfellet csalta a szegedi piacot, ott a pokolpiacon is azzal foglalatostkodik, hogy hamis tejfölt akar eladni, anélkül, hogy sikerülne neki; a férfi, aki szüntelenül megrövidítette szolgálait, aratóit, ott is alkudozik szüntelen, de nálánál százszor agyafurtabb ördögökkel, akik szolga képében gyötrik; a kikapós menyecske tetszetős ficsurok után futkos a nagy zsilvajban és tömegben és nem érheti el őket, a hazug ember egyre magyaráz és bizonygat, de senki nem hisz neki; és így tovább: minden bűn a maga sajátossága által gyötri a kárhözottat.

Bűn és bűnhődés között nemcsak a minőségbeli kapcsolat van meg, hanem az arány is. A pokolpiacon pontos valutája van a bűnnek és gonoszságnak. Az apróbb vétkek büntetése sokszor inkább a vaskos komikum felé hajlik. A borzalmas bűnhődés olyan bűnökért jár, amelyek a legnagyobb földi vagy égi misztériumokat sértik vagy gyalázzák meg. Ilyen „fertelmes bűnök“ első-

sorban az árvák és özvegyek bántalmazása és megrövidítése, az öngyilkosság, az ördöggel való paktálás, az Oltáriszentség meggyalázása, a szenvedő Jézus kicsúfolása és a magzatelhajtás. Ezekre hozunk föl itt egy-egy népünk ajkán ma is élő történetet.

Az özvegyasszony zaklatója

Örzse néni, a tápai hagyományok tudósa és őrzője mondta el a saját gyermekkorából a következő élményt, mely részben azért érdekes, mert kapcsolatos Engi Tüdő Vincével, a szentemberrel, akiről Bálint Sándor is megemlékezik az „Egy magyar szentember“ előszavában. Tüdő Vince meg tudta „szóltítani“ a halottakat, közvetített közöttük és az élők között. Örzse néni özvegy édesanyját, aki igen sokat szenvedett életében, nagyon pártfogotta és védelmezte. De adjuk át a szót Örzse néninek:

— Kislányka voltam, igaz, hogy már nagyobbacska. Egy szombat este történt, hogy söprögtünk az utcát. Jó késő volt már, mert a napi munka sokáig eltartott a mezőn is, meg otthon is. Bizony már senki nem volt az utcán. Lehetett úgy tizenegy óra után is. Ahogy söprünk, az anyám is velünk — egyszer csak elkiáltotta magát édesanyám:

— Uram Jézus, segíts! — aztán mög rámkiáltott. — Mönjetök rögtön befelé.

Mink gyerekek szaladtunk is befelé. Ahogy belépünk az udvarba és igyekszünk be a pítvarajtó felé, csak úgy futólag odatekintek az udvar felé, hátra a kamrák, mög az istálló felé. Csak látom, hogy egy fehér alak, gatyá-ingben elfordul a konyhasarok mögött. Mőgijedtem, de nem mertem sömmit kérdezni. Be a szobába mind! Ott égött a szombati mécsös. Anyám rögtön beplántált bennünköt a kalodába — úgy nevezték nálunk a mögvetett ágyat, ami fölött föl volt rakva egy deszkán a sok párna mög dunyha. Ő mög letérdelt a mécsös előtt és hangosan imádkozni kezdett.

— Adj Uram, örök nyugalmat neki... Adj Uram örök nyugalmat neki.

Ajtó, ablak nyitva volt. Én mög már akkor kíváncsi voltam az ilye-félére, nézegettem kifelé a kalodából.

Mit látok egyszer. A fehér gatyás-ingös ott áll a konyharostély előtt és ráborulva sír. Azután mög csöndesen elmőgy.

Anyám kiszáratva fölkelt.

— No, kimőhetünk. Bevégezzük a söprést.

Engem nagyon furdalt, ki lehetett a fehéringös. Mög is kérdeztem.

— Édösanyám. Ki volt az?

— Ki lött volna? — mondta édesanyám. — De ha mán látad, mögmondom. Vince Károly, az istenadta, aki nemrég halt

mög. Eljött a másvilágról is siratni a bűneit. No gyorsan vigyük be a szemetet, majd még imádkozunk érte.

De azért édösanyám másnap elmönt Tüdő Vincéhön és elpanaszolta, mi történt vele. Vince mögparancsolta, vigyük neki egy babérkoszorút. Azt kilenc napig magánál tartotta és imádkozott előtte. Minekünk is kilenc napig vele köllött imádkoznunk. Mög-alamizsnát köllött adnunk szövényeknek. A koszorút aztán kivitük Vince Károly sírjához.

Vince Károly, amíg élt, zaklatta anyámat, mőnjön hozzá férj-höz. Mikor elutasította, rosszra akarta kényszöríteni. Mikor így is ellenállott, üldözni kezdte mindőnfélekeppen... Ezért köllött neki visszajőnni és ott sírni a konyharácson... Ha Tüdő Vince nem segít rajta imádsággal, ki tudja mőnyit szenvedött volna még. Talán még a világ fönnáll, ki nem szabadult volna a tisztítótűzből.

Az őngyilkos menyecske

Ha egy lélek „nem tud nyugodni“, mindenkor nagy szenvedéseinek jele. Olyasmit követett el, ami miatt elkárhozott, vagy nem kap bebocsáttást a túlvilágra. Bűnével felháborította az egyébként irgalmasszívú égietek. Olyan misztériumokat sértett meg, amelyek felett Isten feltékenyen őrkődik. És amelyek ha az egyénnek sokszor nem is kedveznek, a közösség szempontjából létfontosságúak.

Az őngyilkosságot épp ezért emlegeti minden történet borzongva, fertelmes bűnként. Az őngyilkos nem bírja el az isteni Gondviselés próbáját, tettével Istent a lehető legnagyobb módon megvádolja: azt hirdeti, hogy a Gondviselés rossz. Ugyanakkor megsérti a közösség őfenntartási ősztőnet is, amely pedig a paraszti közösség minden tagjában mélyen benne él.

Az Ipoly-könyök környékén máig emlegetik a „pereszlényi menyecskét“. Régen történt az esete, még abban az időben, mikor az újonnan házasult fiatal pár benne maradt a családi közösségben, rendszerint az anyós felügyelete alatt. Az anyós kötelessége, mégpedig a közösségi ősztőnök által előírt kötelessége volt, hogy a fiatal asszonyt bevezesse az asszonyi életbe. „Oktatásai“ természetesen meglehetősen nyers hangnemben hangzóttak el. A közvélemény elismerte, hogy a fiatal menyecske élete keserűség, de megkövetelte azt is, hogy „viselje“, s hogy még szülés közben se „hagyja el magát“.

Az említett pereszlényi menyecske vétett ezek ellen az íratlan élettörvények ellen. Összeveszett anyósával valami főkötőn. A népi közvélemény megbocsájtja az őngyilkosságot, ha valaki megháborodott elmével, vagy általában nem beszámítható állapotban

küveti el. A menyecske azonban haragjában és „kényességében“ szaladt neki az Ipolynak és emésztette el magát. Csak a piros kendőjét találták meg az egyik fűzfabokron.

A közvélemény azért, hogy kényességből eldobta életét, kárhozatra ítélte. Egy éjjel az ura, aki kint szokott aludni az istállóban, arra riadt fel, hogy a szerencsétlen halott ott szalad előtte és hangos szóval jajong:

— Jaj, segíts rajtam, segíts...

A férj megfélelkezve borzalmáról, utána kapott. És a menyecske is ő utána. Kézük találkozott és a szegény halott belekapaszkodott volna az élőbe, ez azonban nagyot kiáltva elkapta a kezét. A halott keze nem hideg volt, hanem égetett, mint a tüzes parázs.

— Jaj, nem segítesz — sikoltotta és kétségbeesve elszaladt.

Ördöggel cimborálás

Ami a testnek az öngyilkosság, az a léleknek, ha az ördöggel cimborál vagy ha eladja magát neki.

Az ördöngős történetek ismert típusai az ugyancsak a „visio“ műfajba sorolható kalandok a különféle boszorkánymulatságokon.

Két ilyen ördöngős-ijesztgető történetet beszélt el Antal István pelsőcpusztai öreg lakos.

— A kanászok között is sok volt akkoriban az ördöngős. Az is ilyen volt, akiről most mondok el egy történetet: Miso Misa Ignác, vagy csúfnevin Pülulu. Kanászpajtásai, meg komái kitanították, hogyan kell az ördögököt megidézni a keresztúton. Ő meg egyszer ki is próbálta. Amint megtette mindazt, amit köllött, egyszerre csak jön két úr egy brummeren. Az olyan könnyű homokfutó. Azt mondják neki:

— Kérem szépen, dudás kellene nekünk.

Mert szavam ne felejtsem, gyönyörűségesen tudott Miso Misa dudálni. Azt mondja Miso Misa:

— Nincs nálam, kérem, a dudám.

— Nem baj — mondják azok — majd ott lesz. Csak tessék felülni.

Fel is ült. Azok meg vitték, vitték, mezőkön, erdőkön keresztül kasul, hogy már azt se tudta, merre járnak. Egyszer aztán megálltak egy fényesen kivilágított kastély előtt. Bementek. Odabent rengeteg ember volt. Csupa fényesen öltözött úr, meg szebbnél-szebb asszonyok. Csak az volt az érdekes, hogy a nagy fényességben egy mukkanás, de annyi se hallatszott.

Neki meg a kezibe nyomtak egy gyönyörű dudát. Minden csupa arany, meg ezüst volt azon, a klipács, a billegető, minden.

Hóna alá fogta a dudát és muzsikálni kezdett. Azok meg táncoltak rettentő vígan, de mukkanás nélkül. A duda meg olyan szépen szólt, hogy Miso Misának még a könnye is kipottyant a szemiből... Fizettek is neki. Nyomták a kezibe a sok arany píz, meg nyújtogatták neki a bort arany poharakban. Ő meg mind a csuhujjába rakta... Így muzsikált a nagy fényességben, amíg egyszer csak nagyot nem fordult vele az egész világ és el nem tűnt szeme elől a sok fényes nép... Mert egyszerre csak ott állt a saját udvarában, fent a kútágason, az egyik lába az egyik, a másik lába a másik ágán. A sok arany csupa kecskepizok, kecskeköröm lett. De a hóna alatt ott maradt a duda... Mit gondolsz, mi volt? Miért szólt olyan siralmas szépen?... Azért, mert kisgyerek bőréből volt...

A másik történet egy kocsisról szólt, aki ugyancsak ördögös akart lenni. Ezzel meg egyszer az történt, hogy mikor Balassagyarmaton a piacon állt szekérével és két gebe lovával, melléje lépett két úr.

— Zabot kellene fuvaroznunk. Vállalná?

— Ha nem nehéz a fuvar! — mondta a kocsis — Mert gyenge ez a két ló.

— Bízsa csak ránk — mondták azok.

Elmentek egy mellékutcába, ahol még nem is járt a kocsis, ott befordultak egy udvarba és odaálltak egy kamra elé. Onnan csak hordták a zabot éktelen nagy zsákokban. Az ember már könyörgött, ne tegyenek fel annyit. De azok nyugtatták: bízsa csak rájuk.

Mikor elindultak, valóban, a két úr hajtott. De a gebe lovak úgy röpültek a nagy teherrel, mint a táltosok. Kimentek a városból, ki a határba, messzire, míg el nem értek egy erdő mellé. Ott megálltak egy tölgyfa mellett. Az ember ugyancsak nagyot nézett. De azok odáléptek a tölgyfához, megkopogtatták, mire az kinyílt.

— Segítsen maga is behordani.

Az ember is vállára vette a zsákokat, ment be a tölgyfába, ott le egy lépcsőn, amíg el nem ért egy nagy földalatti istállóba. Az istálló tele volt lóval. Amint hordta a zsákokat, az egyik ló nagyon nézte őt, mintha ismerne. Oda is szólt az egyik úrnak.

— Ez meg úgy néz rám, mintha ismerne.

— Ismeri is, — mondta az — hiszen ez a keresztapja, aki ördögösségre tanította.

Az emberrel egyet fordult a világ ijedtében és eltűnt előle minden. Mire eszméletre tért, ott állt lovaival egy szakadék szélén.

Szentséggyalázás

Az öreg Antal István szerint azért olyan elvetemült gonoszság az ördögi mesterkedés, mert „akár megtörténnek ilyen esetek, akár csak álmodják az ördögösök“: az efajta ember mindig szentséggyalázással kezd.

— Velem is megtörtént, hogy mikor fiatal koromban kocsis voltam, vittem valahova a gazdámat. Ahogy megyünk az úton, elmegyünk egy öreg vándorló mellett. Elég tisztességesen volt öltözve. Gondolom, felvesszük. Ha van benne bolha, miegyéb. az úgy is a gazdába megy, gondoltam, mert az kövér. Fel is veszem az embert, magam mellé a bakra. Igen hálálkodik és beszél össze-vissza mindent, hogy a fülem fáj tőle. No gondoltam, a sok beszédet leöntöm egy nyelet borral. A legközelebbi kocsmánál leléptem a kocsiról.

— Gyöjjön maga is, — szoltam az embernek.

Fizettem neki. Megitta, megint hálálkodik.

— No maga nem fogja megbánni, hogy ilyen jó. Fizessén még egyet, olyan tanácsot mondok -én magának, hogy áldani fog érte.

Fizettem neki, aztán felültünk megint. Az ember elkezdi.

— Maga nagyon derék ember. Én most megtanítom magát a „tudományra“. Hogyan köll meggazdagodni, meg hogyan lehetnek mindig olyanok a lovai, akár a táltosok...

— Nem is ártana, ha értenék hozzá — mondom én.

— Nohát! Megtanítom mit tegyen... Szokott-e gyovónni?

— Szoktam.

— Áldozni is?

— Azt is.

— Nohát akkor ha legközelebb megy, vigyen magával egy zsebkendőt. Amikor pedig odatérdel a rácshoz és a pap a szájába teszi az ostyát, ne nyelje le, hanem ügyesen köpje a zsebkendőbe. Majd ezt kell belekeverníe a kocsikenőcsbe.

No, nekem se kellett több. Azt mondta neki:

— Álljon csak fel.

Feláll. Én meg elkapom a derekát és úgy vágtam ki a kocsiból az árokba, hogy akkorát nyekkent, mint a duda... Ilyen fertelmes bűnre akart rávinni az elvetemült csavargója... Mert, kérem ennél fertelmesebb bűn nincs.

Jézus megcsúfolói

Az Oltáriszentség meggyalázása a történetek tanúsága szerint többnyire ilyen ördögös ábrándok hajszolásából fakad. A szenvedő Jézus megcsúfolása azonban mindig merő nyegleségből. Sze-

ged környékén mindmáig emlegetik a nyegle legényt, aki „mög-muzsikáltatta Jézust“.

A legényt megbolondította az ital. Olyan jó kedve kerekedett, hogy nem akart szomorú arcot látni maga körül. És mikor meglátta a Keresztenfüggő bűneink felett szomorkodó orcáját, rárikkantott.

— Te se búsulj most.

Odakényszerítette a kereszt tövébe, a bandát és az dideregve húzta a ropogóst a keresztre feszített Jézusnak.

Nem volt rossz lélek a legény, annyira nem, hogy mikor eszméletre tért, annyira szívére vette a dolgot, hogy belebetegedett. Vagy ha másba is betegedett bele, egyre csak azt sóhajtozta:

— Erre nincs bocsánat. Kicsúfoltam a szenvedő Jézust.

A jámbor asszonyok megszánták, imádkozni kezdtek érte. Imádkoztak sokáig, nagyon sokáig. Egyszer aztán a legény elaludt és álmat látott. Látta a mennyek országát egy nyitott ajtón. Az ajtóban ott állt menyasszonyi ruhában a Boldogságos Szűz Mária. Szeretettel és megbocsájtva mosolygott rá. A legény, mikor felébredt, csak annyit mondott menyecske nővéreinek:

— Most már meghalhatok.

Sokkal komorabb történet a szenvedő Jézus meggyalázásáról, amit fent az Ipoly mellett mesélnek, Szécsény környékén. Két legény ment haza az egyik faluból a másikba, éjszaka. Lányoktól jöttek, vidám, könnyelmű hangulatban. Az egyik annyira vetemedett féktelen jókedvében, hogy odament az út mellett álló kereszt tövébe és meggyalázta. Mentek tovább. Egyszerre csak iszonyatos felhő kerekedett. Mennydörgött, csapkodott a villám és szakadni kezdett az eső. A két legény éppen egy keresztúti magános csárda előtt járt, mikor kitört a felhőszakadás. Bemenekültek az ivóba. Várták, hogy elmúlik az eső. De az csak szakadt. Fogták magukat, lefeküdtek, egyik az egyik, másik a másik asztalra, azzal, hogy majd hajnalban folytatják útjukat.

Hajnalban, első pitymallatkor, az egyik — nem az, amelyik a gyalázatot elkövette —, felébredt. Felkelt és szólította társát, hogy induljanak. Az azonban nem válaszolt. Hozzálépett, de iszonyodva tántorodott hátra. A Jézus-gyalázónak csak a bőre hevert az asztalon.

A gyilkos anya

A menyecske „úgy maradt“. De nem akart gyereket semmi képpen. Sokat tépelődött, viaskodott magában, elveszítse-e magzatát vagy sem. Egy nyári éjszaka, kint feküdt a pitvarban, a küszöbre téve fejealját. Amint ott tépelődik fektében, hirtelen hangos sikoltozást hall. Felugrik, kilép a pitvarajtón és figyel.

A sikoltozás a szomszéd udvarból hangzik. Tesz néhány lépést, amíg csak végig nem lát az udvaron. S mit lát? Lent a kertben, a szérűn, a pajta környékén ide-oda szalad a szomszéd menyecske, aki nemrég halt meg. A tépelődő tudja, mibe halt bele az. Annyiszor „nyult magához”, hogy megölje a magzatát, amíg egyszer aztán megfertőzte magát.

A megholt menyecske köténye tele magzattal. És egyre azt sikoltozza:

— Hova tegyem, hova rejtsem?

De sehol sem talált nekik helyet, mert bárhova akarná bekaparni őket, a föld kiveti szörnyű bűneinek áldozatait. Ekkor kétségbeesésében olyasmit tesz, ami valóban Dante Poklába illő jelenet: Jajongva, sikítva, néha felüvöltve, ahogyan a szülő aszszonyok, le akarta nyelni bűneinek nyomait. De hiába: újra és újra: vissza kellett adnia mindazt, amit elnyelt.

Mondanunk sem kell, a rettenetes jelenet szemlélője iszonyodva tett le szándékáról, hogy megöli magzatát.

Vad és nyers színekkel rajzolt képek ezek. Am ha így egymás mellé rakjuk őket, láthatjuk: egy jellegzetes erkölcsi szemlélet körvonalai bontakoznak ki belőlük.

BIZTOSAN remélem, hogy földi zarándoklásom után eljutok az örök haza boldogságába; de mégsem ez a boldogság a legfontosabb s nem ezért igyekszem érdemeket szerezni, hanem azért, hogy minden erőmmel Téged szeresselek, Istenem; arra törekszem mindenekfölött, hogy Neked örömet szerezzek, szent Szívedet vigasztaljam, a lelkeket megmentsem s azok Téged örökön örökké szeressenek.

Lisieuxi Szent Teréz

Ó kiseded Jézus, egyetlen kincsem! Atadom magam isteni akaratodnak és nem kívánok más boldogságot, mint hogy Téged mosolyra derítselek. Nyomd rá gyermeki szellemed és lelkületed vonásait lelkemre, hogy ha majd egykor a mennyország küszöbére lépek, angyalaid és szentjeid azonnal rámismerjenek, mint a te jegyesedre.

Lisieuxi Szent Teréz

SIK SÁNDOR VERSEI

AZ ÓSZ DICSEÉRETE

*Fiatál arenál, fiatal szemeknél
Láttál-e szebbet a vén nap alatt?
A lánynak mondja: Rózsafán születted!
És a világnak: Én megváltalak!
De jár az év, és teljes lesz a rózsza,
Tejes tavaszból tüzet szív a nyár:
Gyermek apára, tengerek hajósrá,
Isten és ember férfiúra vár,
Aki szeret, de nem hogy őt szeressék,
És cselekszik, mert szent a kötelesség.*

*Am legzengőbb a lomb zenéje őszkor,
Bimbó- s virágnál mézebb a gyümölcs.
Elzúg a harc és elzajong a hőskor:
Harcosnál, hősnél emberebb a bölcs.
Ó lombos erdők őszi orgonája,
Milyen teli-mély a te muzsikád!
Ezer sípod egyszerre intonálja
Az emberlét ezernyi dallamát.
Tavasz illata, nyarak szenvedelme
S a tiszta tél kristály nyugalma benne.*

*Ó emberélet édességes ősze,
Te vagy az összhang és az árnyalat.
A tavasz benned fanyarát legyőzte,
Erdőtüzeket, aszályt a nyarak.
Magára ismer benned mind a kettő
S te mind a kettőt áldod, érleled.
Piros nyaradnak nem volt lángja meddő
S magtalan nem lesz szép fehér teled.
Mert a szivárvány színei megérve
Elsímulnak egy ráncatlan fehérbe.*

AZ ELSŐ SÁRGA LEVÉL

*A fák alatt feküdtem,
Merengve fölfelé.
Hát ellibeg fölöttem,
Bénán, aszály-ütötten,
Egy sárga tölgylevél.*

*Könnymű szél zilálja
Az asszú lombokat,
De nem leng több utána,
Csak ő az ősz leánya,
Az első áldozat.*

*Egyetlen, aki lenni
S nem-lenni is megért.
Valami hívja menni
— Menni-e vagy pihenni? —
Nem kérdi, hogy miért.*

*Mért éppen ő az első?
És mért ilyen korán?
Mért nem ápolta esső
Kis életének első
És utolsó nyarán?*

*Nem kérdez és nem lázad,
Panasza, könnye sincs.
Hült erein alázat
Halk zizegése bágyad
És lelkemen legyint:*

*„Törvényemet betöltöm:
Édes volt odafönn,
És jó lesz lenni a földön.
Azt, ami lesz, köszöntöm,
Ami volt, köszönöm.“*

A KIS KOCSI

Irta Enyedi Zsigmond

Kártissza bácsi megtapogatja a zsák oldalát. Formátlan. Nyomogatja, aztán alája áll; erőlködik és magárahúzza az egészet. A zsák leesik, Kártissza bácsi meg úgy bukik hátra, mint akit megrugnak. Feltápáskodik s lassan összeterelei a kiborult krumplit.

— Leesöl te? — szúrja a szót a foga közt, bedobálja a jutaszakba a krumplifejeket, felnéz a kőpolcra, ahol a fia igazítja a zsákját, pihenőben.

— Mert úgy fogja, mintha lány lenne — szól a fiú. Szőke, nyúlánk és nevetős szemű, mint akinek nincs más dolga, csak hogy mindenen mosolyogjon. Nevet most is. Tudja, az öreg szégyeli a dolgot. Ha leesett, leesett; miért vihog ez a csülök — mormolja magában az ember. Közben körülöleli hasán a zsákot s felteszi újból a kőpárkányra.

Egymás mellett áll a két ember, az apa alacsony, vékony bajszos, a fiú lila pulóverben, akár egy futóbajnok. Az utca forgalmas, villamosok dübörögnek, s ők ketten jönnek a Közérből. Krumplit vásároltak télire.

László ráigazítja vállára a krumpliadagját, kicsit táncol a farával, aztán megindul a megállóhoz. Ha már viszi, hát vigye; minek álljon az utca közepén; még azt hiszik, feketéző. Hosszakat lépked, ügyesen imbolygatja a zsákot. Már vagy ötven métert halad az utcán, amikor apja is utána indul, mint egy bolygó hajó.

Menet közben arra gondolnak: itt a személtládán kellett volna pihenni egyet; de elvonul a láda, eltűnik a vágyakozás s ők tovább trappognak, sebtiben, mert nyomja a zsák a nyakat oldalul.

László már a járdaszélen áll, várja a villamost. Az öreg a megállószlop tövébe nyekkenti a zsákot s duzzog.

Jön a villamos; fölszállnak. Kártissza bácsinak segítenek a jószívű emberek, a zsákot a sarokba nyomják, az öreg ráül, közben taszigálják, rálépnek a lábára, László a villamos külső oldalán a lépcsőre állítja a magáét, nekikuporodik s a térdével tartja.

Autók csapkodnak el mellette, centiméterekre a könyökétől, rávágják a szelet, pislog tőle, mint akit szembeverték. Kilógatja magát, mintha nyugtón volna; itt is mosolyog. Apját neveti, acélpengebajszú, vékony kicsi apját, aki olyan kicsi, hogy eldőlt a zsáktól. „Hanem beszélni, azt tud“ — gondolja és eszébe jut, hogyan szokott hetvenkedni az asszonyokról, borotvátlanul, a stelázi előtt a fűszerüzletben.

Egy svejcsapós gömbölyű fejű férfi köszörülgeti a torkát s odamondja Lászlónak a villamosból:

— Leesöl pajtás, azt mi lesz a fejeddel?

— Nem lesz azzal semmi, mert visszaugrik.

A gömbölyű fejű megvakarintja a fülét futtában s elbámészkodik a válaszon.

— Hogyan ugrik vissza, te Lajos?

— A pokolból, de tegnap.

Elakadt a beszélgetés, megálló jön, László leszáll, pihenteti a térdét, a kezét is rángatja, mert merev a szigorú tartástól, aztán fél is, hátha rendőr talál szembejönni: kényes dolog zsákot szálítani tilos oldalon. Apja belül lapul, úgy ül a krumplin, mint egy tojó tyúk s laposan néz föl az utasokra...

A gömbölyűfejű böffent, egyenesítgeti a fogantyút, kapkod utána, mert mozog.

— Nem vették el a zsákod a pokolban? — kérdezi és rápillant a zsákra a lába alatt.

— Azt mondtam, asszonyt viszek és meghagyták. — nevet László és rákacsint egy asszonyra a közelében.

A villamosban felfigyelnek, egy selypítős férfi vicsoritva harapdálja a levegőt, foga villan s jelentősen pillant az asszonyra.

László egy pattogatott kukoricadarabot talál a fogai közt, kilöki nyelvével az utcára, s közben a lábak között az apját kutatja:

„Hol cigöl az öreg? — tünődik, mert nem látja a sűrű szoknyáktól és nadrágoktól. Nedves, párolgó ember — és ruhaszagot érez, meg halk beszélgetéseket, ha szólnak az emberek egymáshoz.

Robog a villamos, összepréseli a vállakat, rázkódik tőle az ember, s a házak között a villanylámpák is csüngicsélnek tőle.

„Beszélsz te is, de a dologban másképp járna a szád“ — gondolja László s ügyesen csavarja a fejét, hátraköp mint egy bűvész s megszakít a gömbölyűfejével minden kapcsolatot.

A villamos után gyalogút következik. Kártissza bácsinak nagy vigyázattal leadják a zsákot, mégis mire a fia melléje ér, bólogat a fejével mint az ingaóra. Szótlanul kilépnek, kell az erő az út végére, minek beszélni ilyenkor.

A külváros feneketlen utcáin, alacsony házak mellett, ahol porból van a járda és csak az ég szép, meg a dolgos akaratú lélek, lépdelnek a jól megterhelt zsákokkal.

A Fáj utca olyan hosszú, mint a Sztálin-út, talán hosszabb is, kietlen részletekkel és most épülő nagy házakkal. Az öreg fujtat, megállna, de nem mer, nehogy a fia tovább haladjon. „Ő ne bírná, Kártissza Kálmán?“ — és lopva a fiára néz, mikor szándékozik leállani egy kis pihenőre.

A fiú csak makacszkodott. Fájt már a válla neki is, jól esett volna egy sodort cigaretta; de minek legénykedett az apja, hogy nem kell kiskocsival vinni. „Felkapjuk a vállunkra és hozzuk, csak ti lusták akarjátok letenni a nehezit, bezzeg az én időmben...” „Hát most hozza csak a vállán, azért van, hadd tudja meg mi az;” és közben az apjára néz és látja, hogy az öreg sápadozik, a homloka vizes és bizonytalan a járása.

Megsajnálja:

— Letehetjük, ha kívánja.

Hogy a fiútól jött a kiindulás, az öregnek megrezdültek a térdei s levágta a földre a zsákot.

— Tegyük hát, ha nagyon akarod — mondta fölényesen — jól esik az embernek a nyugodtság.

— De azért a zsák se kutya? — vág vissza László, ő is dörögöldzik a víztől, de csak úgy lopva; ne lássa ez a pukkances-ember, hogy neki is elég volt.

Az utca üres. A forgalmas helyek távol zibolyognak, ide alig hallatszik valami, csönd van, abból is olyan, hogy hallani a kövek sercegését.

László sodor, s az öreg kívánczik; otthon felejtette a dozniját, a fiú meg kínálni felejt el, pedig ugyancsak jó szaga van a dohányának.

A fiú kifújja, a füstöt, rágja a dohányvégeket, cuppog hozzá, az öreg meg nyel s izzadtan bámul, mint egy kakas.

— Jó ez a dohány — mondja László; ráül a krumplis zsákra s nézi az eget.

— Kicsit büdös — feleli az ember és megsodorja vékony, zilált bajuszát.

— Büdös, de jó — s a fiú beszívja a szürke füstöt az ember előtt, aztán lassan kieregeti, játszik, bolondozik a karikákkal. Az csak nyel, csurog a nyála.

— Adhatok, ha olyan nagyon megkívánta, — komiszkodik a fiú és felrándul a szeme várákozással.

— Kívánja a kutya — löki ki sérelmesen az ember. Összeszorítja a száját, s kimondja a szentenciát.

— A krumpli a fontos; hogy legyen sok krumpli a háznál. — Azzal próbálgatja a zsákot, hogy egyszeribe felvegye, de nem megy; felállítani még felállítja, de a vállára már nem tudja fölkapni.

A fiú hátulról felsegíti; mert olyan a krumpliszsák, ha hátul egy kicsit megtaszítják, magátul rándul a hátra, hanem alulról, vagy elülről nyöszörögheti az ember, nem mozdul az, csak rángatózik, de visszafelé. Az öreg, mintha csak maga vette volna fel ilyen fényesen, kilép azon frissiben; ki kell használni a pihenés eredményét.

László is felesúztatja a vállára a zsákját kettőt rándít csi-

pőből magán s máris fenn van a háta közepén. Kapkodja a lábát az apja után.

Menet közben odaszól az embernek, aki egyre azon igyekszik, elébe ne vágjon valahogy a fia: elsőnek akar hazaérni a krumplival.

— Hús is kell a krumplihoz, apám, mert csak attól lehet zsákot cipelni!

Az ember nem válaszol, belemerül a vállonszállítás mindenféle apró izgalmába s a feje felé húzza a zsákot, nehogy meglássák, hogy újra csupa verejték a homloka. A fiú pedig játékosan táncol az ötven kilóval, apró kavicsokat rugdal, valahogy mindig az apja lába felé.

— Persze, hogy köll a hús, ki mondja, hogy nem köll, — mondja kényszeredetten Kártissza bácsi, amikor már úgy véli, fáradságnak tulajdoníthatnák a hallgatását.

— Úgy heszél az elébb a krumpliról, azt hittem, csak azzal akar élni — mondja László vigan és jó erős kezével szeretettel ölelgeti a teli zsákot. Sok krumplit evett életében, de szereti is az áldott jószágot! Tréfából felszaporázza lépteit, s megelőzi apját vagy húsz lépéssel.

— Hun van apám, a teremtésit? Ne bujdokoljon; kit fogok bemutatni maga helyett az anyámnak?

Az öreg prüszköl, nedves lábszára odaütődik a nadrágjához s ez majdnem olyan kényelmetlen, mint a súlyos zsák a nyakán. Jó volna letenni megint, de ez a fiú olyan mint a csikó, rugdal és Kártissza bácsi fél, nehogy a tüzes esikónak legyen igaza.

S ami sokszor előfordul az életben; most is váratlanul adódik a segítség. Jött utánuk egy négykerekű kiskocsi s utoléri őket. László szót vált a fuvarossal, ráteszi a zsákját a kocsira s tolni kezdi, közben hátraszól apjának, aki botladozik már a teher alatt:

— Gyűjjön hát, rakja föl maga is, mentsük a bőrt, meg a pityókát.

Kártissza bácsi siet, hogy utolérje a kocsit; a fia elébe megy segíteni, de az öreg maga akarja föltenni a zsákot, elszámítja magát, térde megbicsaklik s a földre kerül az egész zsák. Az ember meg utánabukik s nem is tud felállni hirtelenében.

A kocsi megáll, a fuvaros megnézi a lihegő öreget.

— Jól megizzadt, papa — állapítja meg, s fölteszik Lászlóval a zsákot a másik mellé. Az öreget felsegitik, ráültetik a zsákra s s tovább kecmeregnek.

A fuvaros jókedvű, valamit eladott a városban, onnan jön haza elégedeten, igen beszédes, László meg hallgat s az apját lesi. Bántja az öreg szótlansága; biztos megsértődött, azért duzzog.

— Kocsi kell ehő, az ördög se vinné vállon ilyen messzire — mondja a fuvaros.

— Nincs kocsink — mondja László.

— Egy tízesért elhozza a kézi Szeftu.

László nem tudja, mit feleljen, mert így igaz ez, de hát mi nek legyen mindig igaza annak, akinek igaza van. Nevetősen ránéz az apjára s odamond a fuvarosnak:

— Kocsin megyünk mán, nem lássa, még a kocsist is rajta visszük. Tudja, szaki, ez mán így van megírva az égi számadásba.

Az öreg a fiára néz, nem szól, bár a szája szélén csüng a mondás. Helyette a fuvaros igazítja helyre a rendet: elmondja, hogy eladott egy régi rossz sparheltet, előbb persze megjavította és kapott érte kereken kétszázat, csövek nélkül. S hogy a kisgyerekeknek egy kis mackót, olyan kéket, a másoknak meg egy duplatalpú tornacipőt, a maradékot pedig odaadja a feleségének, mert tudják, az asszonyféle örül az ajándéknak, de legjobban mégis csak a pénznek örül.

Sokat fecseg a fuvarozó, megtudják minden ügyét-baját, tervét, véleményét, meg, hogy szereti a jó bort, de legkivált, csak a burgundit...

László hallgatja, néha az apjára pillant, komor az öreg, de olykor elmosolyodik, s így nyomulnak hármásban a kibeszélt asszonynépek irányában.

*Egyszer tudnék csak Róla énekelni,
úgy, mint szeretnék! De csak dadogás
marad a szavam, szürke és esetlen
és gyermekes. Csak ennyi. Semmi más.*

*Egyszer tudnám elmondani, mit érzek,
mikor lelkemhez ér a Végtelen,
s csak állok, s tudom: minden oly kevés,
olyan szegényes, s oly igénytelen.*

*Tudom, hogy néz és tudom, hogy szeret,
tudom, hogy vár és a lelkembc lát
és minden szónál kedvesebb előtte,
ha megtalálja bennem önmagát.*

Balássy László

ASSZISZI SZENT FERENC ÉLETÉBŐL

Életmódjának megváltoztatása után hogyan állította helyre a Porciunkuláról nevezett Szűz-Mária-egyházat és az evangéliumi szöveget hallatára hogyan vetett el magától mindent és öltötte magára azt az öltönyt, melyet azóta is viselnek a testvérek.

Isten szentje, miután egészen új életmódot alakított ki magának és a mondott istenháza* restaurálását befejezte, Asszisi környékének más tájára húzódott át és ott megint egy elhagyatott, félig-meddig romokban heverő templom helyreállításába kezdett. Most is szilárd kítartással dolgozott és nem nyugodott addig, míg ezt a munkáját is szerencsés befejezésre nem juttatta. Utána megint tovább ment. Ezuttal a Porciunkulának nevezett helyen állapodott meg, ahol sok száz évvel előbb Isten anyjának, a Boldogságos Szűz Máriának tiszteletére emelt templomot a hívő kegyelet. Ekkor azonban teljesen elhanyagolt állapotban és minden gondozás nélkül állott a kicsiny szentély. Isten szentje, aki egyébként is nagy tisztelettel viseltetett a minden jószág Anyja iránt, mély megindulással szemlélte a pusztulást és habozás nélkül oda tette át lakását. Mire ezt a szentegyházat is rendbe hozta, megterésének már harmadik esztendejében járt. Ebben az időben még remeteruhát viselt, derekát bőrvél kötötte át kezében botot hordott s lábára sarut húzott.

Történt azonban egy napon, hogy a nevezett templomban éppen azt az evangéliumi szakaszt olvasták fel, melyben az Úr szétküldötte tanítványait prédikálni. Isten szentje, aki természetesen szintén jelen volt a szentmisén, nagyjából megértette ugyan az evangélium szavait, de a mise végétével mégis odajárult a pap elé és alázatosan kérte, magyarázza meg neki részletesebben a halottakat. Ez készséggel hajlott kérésére. Szent Ferenc pedig, mikor meghallotta, hogy Krisztus tanítványainak sem aranyat, sem ezüstöt, sem pénzt nem szabad maguknál tartaniok, az útra sem

* A Szent Demjén templom.

Jegyzet. Szent Ferenc első életrőját, Celanoi Tamás testvér 1215-ben maga a szent öltöztette be rendjébe. Az életrajz magírására IX. Gergely pápától kapott megbízást, rögtön a szentéavatás megtörténte után. (1228. július 16.) Az úgynevezett Vita primát a pápa már 1229. február 23-án jóváhagyta. Mivel azonban használat közben kiderült, hogy az életrajzból sok jellemző adat kimaradt, Tamás testvér 1246-ban a rendi vezetőség megbízásából újból tollat ragadott és annak az értékes anyagnak felhasználásával, melyet a szent legbizalmasabb barátai gyűjtöttek össze, megírta az elsónél jóval terjedelmesebb Vita secundát. Élete alkonyán Szent Klára életével ajándékozta meg olvasóit. Tamás testvér munkáinak forrásérteke és megbízhatósága körül már igeneteg vita folyt. Egy azonban bizonyos: Szent Ferenc egyetlen életrője sem nélkülözheti őket. Tamás testvér irodalmilag is képzett ember volt s a Szentíráson kívül a klasszikus és profán irodalomban is meglepő tájékozottsággal rendelkezett. Mint költőnek, neki tulajdonítják a Dies irae szerzőségét.

erszényt, sem tarisznyát, sem táskát, sem kenyeret, sem botot nem szabad magukkal vinniök, sem sarut, sem két köntöst nem szabad viselniök, hanem szüntelenül Isten országát és a bűnbánat evangéliumát kell hirdetniök, az isteni hévtől elragadtatva így kiáltott fel: „Ez az, amit én akarok, ez az, amit én keresek, ez az, amit tenni kívánok.“

És a szent atya örömtől áradozva menten hozzálátott a hallottak kiviteléhez. Egy perenyi késedelmet nem türt, csakhogy minél előbb tettel is megvalósítsa azt, amit az imént füllel hallott. Ezért lábáról haladéktalanul leoldotta a sarukat, kezéből eldobta a botot és egyetlen köntösét bőrvő helyett kötéllel szorította össze. Ettől az időtől kezdve a kereszt képével jelölte meg köntösét, hogy annak erejével a sátn minden kísértését messze űzze magától; ezenfelül a lehető legdurvább anyagból készítette, hogy benne megfeszítse testét a vétkekkel és kívánságokkal s végül a legszegényebb és legigénytelenebb kivitelben, olyanban, melyet a világnak eszébe se jut megkívánni. Egyébként minden mást is, amit csak hallott, ugyanolyan gondossággal és áhítatos odaadással igyekezett megvalósítani. Mert ő nem süket hallgatója volt az evangéliumnak, hanem amit csak hallott, mindent pontosan az emlékezetébe véselt és lehetőleg betű szerint meg is valósított.

Az evangélium tanításáról és a béke hirdetéséről; az első hat testvér megtéréséről.

Ettől fogva lángoló hévvel és túláradó örömmel kezdte hirdetni mindenkinek a bűnbánat evangéliumát és egyszerű szavaival, de még inkább mély érzésének kiáradásával általános épülésére szolgált hallgatóinak. Szava, miként az égő tűz, behatolt a szívek rejtekébe és mindenkit csodálkozásra költött. Egészen más embernek látszott, mint annakelőtte volt s, miközben az eget szemlélte, magához méltatlannak érezte, hogy a földre vesse tekintetét. És csodálatos: ugyanott kezdett először prédikálni, ahol gyermekkorában olvasni tanult és ahol később ideiglenesen nagy tisztességgel el is temették. Így a szerencsés elindulást meg szerencsésebb befejezés koronázta. Ahol tanult, ugyanott tanított is és ahol kezdte, ugyanott végezte is be.

Minden prédikációjában, mielőtt a tulajdonképpeni igehirdetésre tért volna, békét kívánt hallgatóinak ily szavakkal: „Az Úr adjon nektek békét.“ Teljes alázattal szüntelenül ezt a békét hirdette férfiaknak és nőknek, szembejövőeknek és távozóknak. Ezzel elérte azt, hogy sokan azok közül, akik eredetileg gyűlöltek a békét és a lélek üdvösségét, Isten segítségével ismét viszsza találtak hozzája s maguk is a béke fiai és az örök üdvösség sóvárgói lettek.

Ezek közül elsőnek egy egyszerű és jámborlelkű assisi polgár csatlakozott Isten emberéhez. Utána Bernát testvér akarta kivenni részét a béke hirdetéséből és mennyei örökségének biztosítására vidám lélekkel Isten szentjének nyomába szegődött. Ő ugyanis korábban gyakran látta vendégül a szentséges atyát és így bőséges alkalma volt meggyőződést szerezni életéről és erényeiről s eltelni szentségének jó illatával. Ez a körülmény egyrészt üdvös félelemmel töltötte el, másrészt pedig az üdvözülés vágyát oltotta lelkébe. Mert látta, hogy a szent alig alszik valamit, ellenben egész éjjel imádkozik s dicséri Istent és szentséges anyját, a Boldogságos Szűz Máriát. Nem győzött eleget csodálkozni magában és váltig hajtogatta: „Ez az ember csakugyan Istentől van.“ Sietett tehát mindenét eladni s a befolyó pénzt nem rokonai, hanem a szegények között osztotta szét. A tökéletesebb élet útjának választásával így váltotta betű szerint valóra a szent evangéliumi tanácsát: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj és add el mindenedet, amid vagyon, és oszd el a szegényeknek és kimesed lesz a menyekben és jer, kövess engem.“ Ezután életmódban és ruházkodásban szorosan alkalmazkodott Szent Ferenc példájához s mindaddig oldalán maradt, míg csak a testvérek számának rohamos növekedésével engedélyt nem nyert a kegyes atyától, hogy más-hová tegye át tartózkodási helyét. Istenhez térése, javainak eladása, az áruknak szétosztása tekintetében hosszú ideig mintául szolgált mindazoknak, akik szintén megtérésre gondoltak. Szent Ferencet módfelett megörvendeztette ilyen nagytekintélyű férfiú megtérése és csatlakozása, mert nyilván látta belőle, hogy im az Úrnak gondja van rája és nem felejtett el hasznos társat és hűséges barátot támasztani számára.

Nyomban utána egy másik assisi polgár csatlakozott hozzája, aki már annakelőtte is fölötte dicséretes életet élt és amit szentül kezdett, azt nem nagy idő múltán még szentebbul fejezte be. Ezt rövid idő múlva Egyed testvér követte, egy feddhetetlen, igaz és istenfélő férfiú, aki hosszú időn át szentül, igazán és jámborul élt s a tökéletes engedelmességnek, a leleményes munkavállalásnak és a mélységes szemlélődésnek példáit hagyta reánk. Végül hetediknek Fülöp testvér csatlakozott hozzájuk, akinek ajkát a tisztaság izzó szenével érintette az Úr, hogy mondhatatlanul édes és kenetes dolgokat tudjon róla mondani. Ugyanígy a szent könyveket, bár sohasem tanulmányozta őket, teljesen átértette és helyesen magyarázta hasonlóan azokhoz, akiket a zsidók vezérei mint frástudatlan és tanulatlan embereket megvetettek.

A Rivo Tortónál való időzésről és a szegénység megtartásáról.

Boldogságos Ferenc társával együtt Asszisi tőszomszédságában azon a helyen állapodott meg, melyet közönségesen Rivo Tortónak

neveztek. Itt egy elhagyatott pajta búsongott magában. Ennek fedele alatt vonták meg magukat a nagy és fényes paloták bátor semmibevevői és kerestek oltalmat az esők és viharok tombolása ellen. „Mert a pajtából — szokta volt mondogatni a szent — sokkal rövidebb út vezet a mennyországba, mint a palotából.“

Itt éltek a fiak és testvérek Boldogságos Ferenc társaságában sok munkában és a legnagyobb nélkülözésben; akárhányszor még a mindennapi kenyérnek is híjával voltak és kénytelenek voltak beérni azzal a répával, amit végső szükségükben az asszisi lapályon itt is, ott is összekoldultak. És hozzá a hely annyira szűk volt, hogy kényelmesen sem ülni, sem feküdni nem tudtak rajta. „De azért egyetlen zokszó, egyetlen panasz nem hangzott közöttük, hanem derűs szívvel és örömtől repeső lélekkel mindegyikük hiánytalanul megőrizte teljes lelki nyugalmát.“ Szent Ferenc mindennap, sőt minden percben szigorú felügyeletet gyakorolt maga és a testvérek fölött és a világért sem tűrte volna, hogy valami illetlen gondolatot rejteggessenek bensejükben; ellenkezőleg azon igyekezett, hogy minden hanyagságot eltávolítson szívéből.

Önmagával szemben rendkívül szigorú fegyelmet gyakorolt és egy percet sem hagyott vigyázás nélkül elmúlni. Ha néha-néha, mint történni szokott, testi vágyai támadtak, télvíz idején egy jeges vízzel teli árokba vetette magát és mindaddig benne maradt, míg csak kísértése meg nem szűnt. És a többiek készségesen követték az önsanyargatásnak ezt a fiáltó példáját.

De nemcsak a bűnök és a testi kísértések megfékezésére oktatta őket, hanem arra is, hogy gondos vigyázással örködjének külső érzékszerveik fölött is, mert a halál azokon keresztül hatol be a lélekbe. Mikor Ottó császár azon a fájon vonult át, a szent atya, bár a többiekkel együtt az útvonal mentén a már említett pajtában tartózkodott, sem maga nem ment ki a menet megbámulására, sem pedig a többieknek nem engedte meg a ki menetelt egynek kivételével, akinek az volt a feladata, hogy a császárt dicsőségének hamaros elmúlására figyelmeztesse. Dicsőséges szentünk ugyanis mivel állandóan befelé tekintett és szívének tágas útján járt, méltó hajlékot készített magában az Úrnak. Ezért fülét nem szórakoztatta semmiféle külső zaj és a maga elé tűzött nagy feladat bogozgatásában nem zavarta, annál kevésbbé akadályozta bárminemű emberi hang. Minthogy pedig apostoli tekintéllyel felruházottnak tudta magát, nem érezte kötelességének, hogy csak a legkisebb mértékben is hízelegjen a királyoknak és fejedelmeknek.

Mindenben a szent egyszerűséget kereste és semmiképpen sem akarta engedni, hogy a hely szűkösége akadály legyen a szívek kibontakozásának. Ezért a pajta gerendájára sorra felírta a testvérek nevét, hogy mikor imádkozni vagy pihenni akarnak,

keresgélés nélkül azonnal megtalálják helyüket s így a hely szükségsege ne zavarja lelkük csendjét.

Már hosszabb ideje éltek itt, mikor egy napon egy szamaras ember állított oda a pajta elé, melyben Isten embere társaival éppen bent időzött. Az ember félt, hogy esetleg elútasítják; ezért így kezdte biztatni szamarát a belépésre: „Menj csak be bátran, mert itt jól fogjuk érezni magunkat.“ Szent Ferecét, mikor ezt hallotta, módfelett bántotta a dolog, mivel a szamar gazdája szemelláthatólag azt hitte róluk, hogy ők egész életükre ott akarnak maradni, sőt esetleg még terjeszkedni is akarnak, házat ragasztván házhoz. A paraszt sértő szavának hallatára azonnal felugrott tehát és egy, attól nem messze eső helyre húzódott át, mely Poreiunkula néven volt ismeretes. Itt állott a Szent Szűz temploma, melyet szentünk, mint már említettük, néhány évvel előbb restaurált. Mert ő semmit se akart a magáénak vallani, hogy annál teljesebben birhasson mindent az Úrban.

Fordította B a l a n y i G y ö r g y

AZ INASZAKADT

(Mt. 9, 1-8.)

*Arcán barázdát szántottak a kínok,
meggyötört, béna testét rát sebek
borították, hisz már esztendők óta
tehetetlenül túrt és szenvedett.*

*S most feküdt némán. És e hallgatásban
titok volt, hit volt, erő és remény,
míg a kínoktól fátyolos tekintet
ott égett a Mester áldott szemén.*

*S ő szólt szelíden: „Csak bízzál, fiam,
megbocsáttatnak a te bűneid!“
Günnnyal és megvetéssel néztek össze
az írástudók: „Ez káromkodik!“*

*De ajkukra fagyott a gyűlölet
S míg újra szólt: „Kelj és vedd ágyadat“,
a tömeg nézte néma ámulattal,
hogy felkelt és járt az inaszakadt.*

Balassy László

LÉPJETEK BE ÉS LÁSSÁTOK

I r t a E v e l y n W a u g h

Angliában születtem 1903-ban; bölesömtől fogva erős öröklött vonzalom élt bennem a hivatalos angol egyház iránt. Családfám valamennyi ágán anglikán lelkészek sarjadtak. Apám ügynevezett megbízható papi ember volt: nagyon pontos az istentiszteletek végzésében és példás életű. Semmiféle teológiai érdeklődés nem mozgott benne, mert teljesen hiányzott belőle a vitatkozó kedv; minden választáson a torykra szavazott, ugyanúgy, ahogyan ő előtte az apja s azelőtt a nagyapja. Hasonló szellemben teljesítette vallási kötelezettségeit is.

Alig töltöttem be tizedik évenet, hosszú és unalmas költeményt írtam a purgatóriumról a „Hiawatha” formájában, s nem kis aggodalmára szüleimnek, akik tudták, mint vélekedjenek jellemem felől, kijelentettem, hogy *clergyman* akarok lenni. Míg a velem egykorúak madárfészkek kiszedésén és játékvonatokon lelkesültek, jómagam ezt a hevületet az egyház dolgai felé irányítottam s miseruhákról és hitkérdésekről szaporítottam a szót.

Ennek az lett a következménye, hogy a legklerikálisabb híru iskolába íratlak be. Tizenhat esztendőskoromban lelkészünk előtt határozottan tagadtam Isten létezését. Huszonhat éves fejjel beléptem a katolikus egyházba. Azóta minden egyes megpróbáltatásom csak meggyőzött e lépésem helyességéről.

Most azt kívánják tőlem, nyilatkozzam tévelygéseimről.

Először is ott a gyerekkori buzgóságom. Nem mintha minden alapot el akarnék vitatni ettől a koraérett lelkesedéstől; de megvallom, ugyanúgy hóbort volt, akárcsak az, ami társaimat a madárfészkek és a játékmásinák felé terelte.

A vonzalom félig öröklött volt, félig esztétikai. Sokan vannak, akiket egész életükön át ilyesféle hajlamok tartanak lekötve. Az én esetemben a dolog egybeesett a kamaszkorral; s külföldi olvasóimnak azt sem szabad elfeledniük, hogy ez az anglikán egyház iránti esztétikai vonzalom sajátosságosan jellemző a brit szigetekre. Másutt a konvertiták képzeletében az első sugalmazás a katolikus egyház felé igen gyakran a katolikus kultusznak abból a pompájából származik, mely oly erős ellentétben áll a protestáns szekták istentiszteletének kopárságával és szegényességével. Angliában éppen fordítva van. Ott a középkori templomok és katedrálisok, a monarchiát övező ragyogó ceremóniák, Canterbury és York ostromának történelmi multja, a falusi parókiák társadalmi szervezése, Oxford és Cambridge evezados kultúrája, az angol irodalom fénykorában megszerkesztett liturgia mind az anglikán egyház öröksége, míg a római katolikusok építészetileg

többszörre silány modern épületekben gyűlnek össze és papjaik egyszerű ír misszionáriusok.

Gyermekkori hitem fölszínességére rávall a könnyedség, amellyel lemondtam róla.

Nyilván szép számban vannak katolikusok, akik legalábbis életük egy részében hitüket vesztik, de többszörre heves benső harcok után és rendszerint erkölcsi okokból.

Én épp oly könnyedén vettem le ősi hitemet, mint valami kinőtt kabátot.

Ime, hogyan történt. Az első világháború alatt több egyetemi tanár hazafiságból beleegyezett abba, hogy biztosítsák a mozgósított fiatal tanárok fõlváltását. Ilyen körülmények közt került az én kollégiumomba egy később püspöki székbe emelkedett kiváló oxfordi teológus. Ez a művelt és kegyes férfi, anélkül, hogy a leghalványabb sejtelmé lett volna róla, ateistává tett. Előadásában kifejtette, hogy egyetlen bibliai könyvet sem az írt, akit szerzőjének tartanak. Arra ösztökélt, hogy jó negyedik századi módra vílátkozzunk Krisztus természetéről. Miután sikeresen eltávolította a hitem örökségeként kapott sarkigazságokat, sehogyan sem tudtam tovább követni őt annak a magas logikanak az útján, amelyen végülis sikerült összeegyeztetnie papi mivoltát és kételyét.

Ugyanekkor olvastam Pope „Essay on Man” című művét. A szöveghez csatolt jegyzetek Leibnitzhez vezettek s én kalauz nélkül, vaktában féligemészettl metafizikai tanulmányokba vettem magam. Eléggé előrehaladtam ahhoz, hogy tökéletesen belebonyolódjam az ismeret problémájába. Egyszerűbbnek találtam, ha fõlhagyok a kutatással s levonom a következtetést, hogy az ember egyáltalán képtelen bármit is tudni. Tagadhatatlan: nagyigényű és nehéz ember voltam. De meggyőződésem, hogy ha katolikus vagyok s aszerint nevelkedem, tanaraim közt okvetlenül akad valaki, aki elég türelmes hozzá, hogy fõntolóra vegye velem zöldfülű elbizakodottságomat. Hasonlóképpen, ha a szentségek kegyelmében erősödöm meg, sokkal jobban becsültem volna hitemet, semhogy ily egykönnyen hátat fordítsak neki. Iskolámban azonban némi joggal úgy tekintettek, mint kamaszt, aki a tehetséges fiúkra jellemző válságon vergődik át, s magamura hagytak, hadd keressen utamat.

Következő tíz évem olyan mozzanatot nyújt, amely inkább illeudék regényíró, mint esszéista tollára. Akik olvasták a könyveimet, megértik annak a világnak a jellegzetességét, amelybe minden erőmmel belevetettem magamat. Tíz ilyen esztendő elég volt hozzá, hogy meggyőzőn róla: az élet, ott vagy másutt, értelmetlen és túrheterlen Isten nélkül. A következmény már világos: csupán az a kérdés: „Miért éppen Róma?”

Ha egy katolikusban, aki hitét vesztette, ismét föltámad a

hit igénye: óhatatlanul abba az egyházba tér vissza, amelyet elhagyott. Miért nem tettem én is így? Azt hiszem, ezen a téren az európainak némi előnye van, különösen az amerikaival szemben. Lehetségesnek tartom, hogy van amerikai az Egyesült Államok ilyen vagy amolyan vidékén, aki úgy nő föl, hogy sejtelenül sines a katolikus egyház sajátos helyzetéről. Úgy tekint a katolikusokat, mint egyik társaság tagjait a sok megengedhető közt, melyek mind igényt tartanak a hűségükre. Európai ember számára azonban nem lehetséges ilyen álláspont. Anglia kilencszáz éven át katolikus volt, három századon át protestáns, s végül egyen, az utolsón át agnosztikus. Az angol élet valamennyi megnyilvánulása alatt ott rejlik, csak alig leplezve, a katolikus jelleg. Történelem, helyrajz, törvénykezés, régészet: mind a katolikus eredetre mutatnak rá.

Anglián kívül az utazó nyomban fölfedezi a herezisek és szakadások helyi és időbeli természetét s velük szemben az egyház ércik jegyeit. Vakító bizonyosság lett számomra, hogy semmiféle eretnekség és skizma nem lehet igaz és az egyház nem lehet hamis. Azt megengedhettem volna, hogy hamis az egész, hogy a keresztény kinyilatkoztatás mindenestül csalás vagy félreértés; de ha a keresztény kinyilatkoztatás igaz, akkor ez volt a meggyőződésem — valóban az egyház a Krisztus által alapított társaság s az összes többi lelki-szellemi család csak anyanyiban helytálló, amennyit a Skizma és a Reform hajótöréséből megmentett.

Oly világosnak találtam ezt a megállapítást, hogy úgy éreztem, vita nem is férhet hozzá. Nem maradt más hátra, mint megvizsgálni azokat a történelmi és böleseleti érveket, amelyek a keresztény kinyilatkoztatás hitelességét igazolják. S most az a szerencse ért, hogy megismerkedtem egy okos és szent pappal, aki vállalkozott erre a bizonyítási eljárásra. Akkor, értelmileg meggyőzve, de érzelmileg nagyon kevéssé érintve, az egyház tagja lettem.

Attól fogva olyan volt az életem, mint varázslatos és gazdag fölfedező út egy hatalmas birodalomban, ahol szabadon járhattam-kelhettem. Azt mondják, élete folyamán később sok konvertita tekint vissza mély honvágygal megtérése első hónapjainak buzgalmára. Nálam éppen megfordítva történt. Én inkább elképedve döböntem rá önteltségemre, mellyel kesznek éreztem magam az egyházba való befogadtatásra és csodálkoztam a pap bizalmán, aki meglátta a növekedés lehetőségét egy emyre kiszaradt lélekben. Időnkint faggatnak a barátaim s tanácsot kérnek tőlem; egyes mozzanatok vészák, mások izgatják őket. Csak ezt mondhatom nekik, saját tapasztalatomból: „Lépjetek be és lássátok”.

Nem tudhatjátok kívülről, mi az egyház. Légy bármilyen jártas a teológiában: mindaz, amit tudsz, semmi ahhoz az ismerethez képest, amely a Szentek Egyességének legegyszerűbb tagjában él.

SZEMLE

SZALÉZI SZENT FERENC

vagy hogyan használhatjuk fel életünket helyesen*

*Ha megállunk a Puget dom-
ban, a nemoursi kastély fölött,
a Semnoz hegység nyugványán,
hol Annecy fölött a vizitációs
növények klastroma áll, a világ
egyik legszebb tája tárul sze-
münk elé: virágdíszes, kanyar-
gós partok között kékrizű tó,
fölötte lejtős szőlőkertek s meg-
művelt földek, még feljebb zöl-
delő legelők és a szemhatár vé-
gén kopár hegyek csipkézett lán-
colata, mely mögött csak ügy-
gyel-bajjal búcsúzik el a le-
hunyt nap fénye. Itt nyugszik
a krypta mélyén Szalézi Szent
Ferenc és Szent Chantal Fran-
ciska teteme: Franciska az oltár-
tól jobbra, abban a fekete apá-
ca-könlösben, amelyet az özve-
gyi gyász ihletése alkotott, ke-
zében imakönyve, olvasója s a
feszület; Ferenc balról, püspö-
ki ruházatának fehér és arany
pompájában. Körülöttük a ter-
mészet zordon s enyhe színei —
de több az enyhe szín!!*

*Hányszor zarándokoltam el
erre a helyre! Különösen ősz-
nek évadján, mikor egész Sa-
voie olyan, mint egy csodálatos
nagy eszokor. A tó vizét az
első hűvösebb fuvalmak bőrzon-
gatják és halványkék színe
aquamarin-zöldbe játszik át. A
Pâquier-fasor platánjai mint va-
lami aranyszínű folyam torkol-
nak bele a városba az Albigny-
öböl mellett, hol aranysugárú
kéveként szöknek a magasba a
liget fái. Szöke s mályvaszínű
párak kúsznak áttetsző fátyol-
ként a sziklás és erdős hegyek*

*oldalán; fenn a tetőn néha már
az első hó fehérlik. A természet
dalol, de itt egészen közel hoz-
zám én úgy érzem, a vizitációs
klastrom halma imádkozik.*

*Hányszor ötlött itt eszembe:
felidézem majd Szent Ferenc
gondolatait a helyes és jó élet-
ről, arval a rejtett vággyal,
hogy égő csipkebokorhoz hason-
ló szicéből csodálatos láng esap-
jon ki!*

*Ha volna bennem erő s bá-
torság, hogy új imát költsek —
de vajjon nem tilalmas-e ez a
bátorság s ez a tudás a világi
lelkeknek — én ilyen szókra
nyitnám ajkam:*

*— Te, aki külső s belső éle-
tetet pontosan, de tüzes lélek-
kel szótted egészszé, add meg ne-
künk a levekenységnek azt a ke-
gyelmét, amely egy percünket
sem engedi tétlenül elmúlni, add
meg nekünk azt a tiszta látást,
amely megvilágítja minden per-
cünk munkáját, az akaratot,
amely azt átjárja, a lendületet,
mely étellel tölti meg és engedd,
hogy emberi természetünk vál-
tozásai és változékonyságai köz-
ben is megláthassuk valódi
énünket és isteni rendeltetésün-
ket.*

*Te, aki mindennél jobban ret-
tegtél a közömbösség, a lanyha-
ság, a szomorúság jármától, add,
hogy vidám lelkülettel szeressük
azokat az egyszerű dolgokat,
amelyek napjaink szövedékét oly
nagy részben fonják át és ame-
lyeket rendszerint oly hamar
megununk, sőt megutálunk.*

* Most ünnepli az annecy-i egyházmegye Szent Ferenc püspökké szentelésének
350. évfordulóját.

Te, aki oly irgalmas lélekkel hajollál a levélben hozzád forduló sok-sok asszony apró baja fölé és oly nagy türelemmel hallgattad meg szegényes kis panaszait, szabadítsd meg gondjaiktól és aggosságaiktól azokat a szegény halálozatlant, gyarló, finomérzésű és gyöngélcigzertű nőket, akik a nehéz időkben még súlyosabbá vált életben küszködve gyötrődnek, — és vajjon nem vehetnél ei baj nélkül lelkiismeretességük fölőlegéből egy keveset, hogy azokba a durva és lelketlen férfiakba áraszdhasd át, akik gondolkozás nélkül hódolnak ösztöneiknek, mintha csak mindennapos megszokott munkát végeznének?

Te, aki megértetted a szerelem mindennél nagyobb erejét, enyhítsd azt gyöngéd szeretetté azoknak a szívében, akiket a házasság kötelekei fűznek egymáshoz és mondd meg nekik, hogy a hitvestársi gyöngédség, amelyet úgy fenyeget a megszokás, csak a legaprólékosabb önvizsgálattal és mindennapos megújítással őrizhető s őregbíthető.

Te, aki megsegítetted gyarlóságunkat és emésztő vágyódásainkat, szabadítsd meg nehéz vagy könnyű láncainktól azokat, akik letértek a nemesebb szenvedelmek előtt nyitra álló egyenes és királyi útról, add, hogy finom s gyöngéd tanításod erejénél fogva szívesen fogadják az elszakadás tisztító és erősítő fájdalmát.

Te, aki a lelkek nagy vigasz-

talója voltál és aki nem láthatatlán sehol keresztet, hogy miként ama Círenei, ne akartad volna segítéskép hordozni, add, hogy az özvegyek, de különösképp a még gyámoltalanabb, árvaságra jutott férfiak, a gyermekeiktől megfosztott apák s anyák elvisselhetőnek találják magányukat, és felleljék benne, egyedülvalóságuk felderítésére, az emlekezés édességét és szent nagy bizalmat, hátralevő napjaikra.

Te, aki életedet állandó hitvallás és imádás magasságába emelted, add, hogy mindennapi kenyérként élvezzük az élő Isten testének főséges ízét, úgy ahogy azt korlátozott látásunk elé oly világosan odavarázsolta egész emberségünk testét magára vett Krisztusunk.

Te, aki maga vagy a nyugalom, vezess minket az életnek oly könnyen bűnössé válható gyöngyörűséggel teljes élvezetében, őrz meg minket a kéjnek nyugtalanító rágyától s az ész hívságos kíváncsiságától.

Te, aki oly békeszerető vagy, nyisd meg a béke előtt az ország, az otthon s a szívek kapuit! ...

*Én még soha sem mentem le erről a dombról úgy, hogy ne éreztem volna a levegő üdésé-
gében s az esti óra simogató szelidségében azt a békét, amelyet egész élete során árasztott maga körül és ont még ma is a szeretet főle hirdetett örök tanítása, ont mindent mint valami ránk hajló drága edényből.*

Henri Bordeaux

„Isten nem támaszthat bennem megvalósíthatatlan vágyakat; tehát ha kicsiny, ha törpe vagyok is, vágyódhatom, vágyódnom kell arra, hogy szent legyek... El kell magamat viselnem számtalan tökéletlenségemmel együtt, de mindenképpen a mennyországba kell jutnom; biztos, egyenes és rövid utat fogok tehát keresni“...

Lisieuxi Szent Teréz

Olvassom a szentek és nagy lelki írók imádságait: tele vannak szépséggel, költészettel. Szeretnék én is ilyen szépen imádkozni. Megpróbálkozom vele, de mesterkéltnek, erőszakoltnak, felengzősnek érzem a szavaimat. Ez az érzés megzavarja imádságomat, kedvetlenné, csüggedtté tesz; már ott tartok, hogy nem szeretek imádkozni és inkább csak kötelelességből, szinte kényszerből imádkozom. Mit tegyek?

Az imádság nem esztétikai kérdés; nem mindig az a szép imádság, amelynek szép a stílusa, szépek a kifejezései, mondatai. Condren atya, a tizenhetedik század egyik nagy lelki vezetője többször bejárta Franciaországot. Egy alkalommal egy kis pástorlányt vezettek hozzá; ez keseregve vallotta meg, hogy még soha életében nem tudta végigmondani a Miatyánkot, sosem jutott túl az első mondaton: „Miatyánk, ki a mennyben vagy“. Arra gondolt ugyanis, milyen csodálatos és egyszerű dolog, hogy aki odafönt uralkodik a mennyben, a legnagyobb Hatalom, aki eget-földet teremtett s mindeure gondot visel, neki is atyja s neki joga van rá, sőt kötelessége, hogy így nevezze őt: „Miatyánk“. Ahogy erre gondolt, annyira megindult, hogy elfogta a zokogás és egyetlen szót sem tudott ejteni többet. Condren atya végighallgatta a lányka panaszát, megsímogatta a fejét s azt mondta neki: csak imádkozzék ezután is így, ennél tökéletesebben úgysem imádkozhatik.

Vannak, akiknek Isten képességet adott rá, hogy „szép“ stílusban fejezzék ki iránta táp-

lált érzéseiket, róla való gondolataikat. Vannak, akiknek ez nem adatott meg; az ilyeneknek nem is kell arra törekedniük, amit ön „szép“ imádságnak nevez. Sőt, e törekvés egyenesen káros lehet, mert megbolygathatja lelki életüket. (S nincs ebben olykor egy kis hiúság is, egy kis túlzott becsüvágó?) Mi az imádság? Beszélgetés Istennel. S Isten sehol sem kívánja tőlünk, hogy szépen kisícsizolt vagy költőileg ékes modorban beszéljünk vele. Hitel, őszintén és szeretettel forduljunk hozzá; ezt kívánja. Legyünk hozzá bizalommal, hátrítsunk el magunktól minden feszességet; semmi szükség rá, hogy vigyázzba vágjuk magunkat előtte. Helyezkedjünk — ahogyan a lelki írók mondják — Isten jelenlétébe, és tárjuk föl neki a lelkünket, mondjuk el meghittén örömeinket és bánatainkat, sikereinket és gondjainkat, köszönjük meg a segítségét és szögyenkezés nélkül kerjünk tőle elsősorban erőt és kegyelmet az ő tetszése szerint való élethez, de azonfölül gyermeki bizalommal és egyszerűséggel mindent, amire szükségünk van, bármilyen apróság legyen is. Ne feledjük el, hogy

valóban a gyermekei vagyunk; milyen furcsa volna, ha a gyermek azon erőlködne, hogy választékos irodalmi modorban kérjen valamit az apjától. Az imádságos élet nagy szentjei, egy Avilai Szent Teréz, egy Szalézi Szent Fereuc például, semmit nem kötnek úgy a lelkiünkre, mint az egyszerűséget.

Bizonyára máris látja: zavarra önnét származik, hogy nem helyesen értelmezte az imádságot. Nem kivételes, külön ma-

gatarást, díszbeöltözést kívánó pillanat az, hanem a hívő lélek legtermészetesebb magatartása. Ezt a természetességet, egyszerűséget, magától értődést kell megtalálnia, erre kell magát ránevelnie. Mert az imádság kegyelem dolga ugyan, de a helyes imádság nevelés, önevelés dolga is. Tegye meg a lehető legegyszerűbben és legigénytelenebben a magáét s többre ne esigázza magát: a többit bizza a kegyelemre. (g)

ESZMÉK ÉS TÉNYEK

Irja Mihelics Vid

Már címével is: „A miszticizmus fizikai jelenségei”, élénk feltűnést keltett Herbert *Thurston* könyve, amelyről egyszerre két ismertetést is olvashattunk. Az egyiket *C. C. Martindale* írta az *Universe*, a másikat *Hilda C. Graef* a *Tablet* részére. A könyvet, amelynek szerzője is tudós katolikus pap, Martindale egyenesen „klaszszikusnak” mondja, ami természetesen nem azt jelenti, hogy további adatok és kutatások nem módosíthatják Thurston egyik-másik állítását. Egyébként is vannak kérdések, amelyekben maga a szerző sem nyilvánít határozott véleményt. Ilyen mindenekelőtt a „levitáció”, a levegőben lebegés jelensége, amelyet nemcsak egyes szenteknek, de spiritiszta médiumoknak is tulajdonítanak. Ami az utóbbiakat illeti, Thurston nagyjában beéri azzal az utalással, hogy még a leghíresebb ilyen médium, David Home is sötétben végzi mutatványait s olyan meghívott közönség előtt, amelyről feltehető a szuggeráltság ál-

lapota. Igaz, hogy ezzel szemben Copertinói Szent József és Szent Teréz lebegései, ha elfogadjuk a szentanúk vallomását, teljes nappali világosságban történtek s a két szent részéről a szuggesztív befolyásolás szándéka sem foroghatott fenn, Thurstonnak mégis az a nézete, hogy helyesebb, ha függőben hagyjuk ítéletünket s nem keresünk rá mindenképen természetfölötti magyarázatot.

Alapjában ugyanez a felfogása Thurstonnak mindazokról a esodás jelenségekről, amelyeket vagy a múltból jegyeztek fel, mikor is már kisiklanak az ellenőrzés alól, vagy a jelenben állítanak ugyan, de kellőképen ma sem ellenőrizhetők. Ide tartozik többek között a „telekinézis”, amin azt kell értenünk, hogy tárgyak kimutatható erőhatás nélkül, de értelmes célnal helyüket változtatják. Vagy a szentek arcának fényérzetet keltő ragyogása, avagy a halál után illat áradása a holttestből, későbbi felbontás után a koporsóból. Fényjelenségeket tulajdo-

nítottak Szent Realini Bernar-
dinnak és Suareznek. Érdekes
azonban, hogy már a XVII.
század végén Lambertini a ké-
sőbbi XIV. Benedek pápa, akit
a *Herderlexikon* eddig a legna-
gyobb tudósnek nevez a pápák
sorában, azon a nézeten volt,
hogy az ilyen jelenségeknek
természetes magyarázatuk is le-
het. Mindezek a jelenségek kü-
lönben nemcsak a katolikus
misztikusokról szóló irodalom-
ban bukkannak fel, de szó esik
róluk nem-keresztény keleti
misztikusoknál, sőt spirítiszta
médiumpoknál is.

A legrészletesebben két jelen-
séggel foglalkozik Thurston: a
stigmákkal és a nem-táplálko-
zással. A 400 oldalas könyvből
kereken 100 oldal a stigmákra
vonatkozik. A hagyományos
felfogás, amely a hittudományi
kézikönyvekben is rendszerint
kifejezésre jutott, akként rögzí-
thető, hogy a stigma, ha ere-
deti, akkor misztikus jelenség.
Thurston szembe fordul ezzel az
általánosítással és Assisi Szent
Ferencet különválasztva, hatá-
rozottan leszögezi: „A stigmati-
zálódás egyetlen egy esetével
sem találkoztam olyan személy-
nél, aki előtte mentes lett volna
neurotikus szimptomáktól.“
Pio atyáról írva Thurston idé-
zi a Szent Officium 1923. évi
dekrétumát, amelyet 1926-ban és
1931-ben megismételtek, misze-
rint a vele kapcsolatos történé-
sekről „nem bizonyosodott be
természetfölötti eredetük“.
Thurston számára a megvizs-
gált esetekből „természetes kö-
vetkeztetésnek látszik, hogy ami
stigmák szerzésére alkalmassá
tesz, nem valami szokatlan
erényesség, hanem az ideges fo-
gékonyág valami különös for-
mája, amely sokkal gyakrabban

található meg nőkben, mint fér-
fiakban“. Graef hivatkozik itt
egy német orvostudós, F. L.
Schleyer 1948-ban megjelent „A
stigmatizáció a sebhelyekkel“ cí-
mű könyvére is. Schleyer 33
stigmatikust vont be vizsgáló-
dásaiba s ő sem talált egyetlen
esetet sem, amelyben a stigmati-
zálódást ne előzték volna meg
az idegállapot súlyos rendelle-
nességei. A stigma tehát nem az
életszentség jele és bizonyága.
Az a körülmény, hogy a Schle-
yer könyvében szereplők között
is sok a kanonizált szent, esu-
pán azt tanúsítja, hogy a szent-
ség nem összeférhetetlen a
szuggesztíó iránt való ideges ér-
zékenységgel.

A másik jelenség, amelynek
tekintetében Thurston igen ké-
telkedő, az „inedia“, a nem-tá-
plálkozás, amit gyakran társítá-
nak a stigmákkal és hasonló
különösségekkel. Meglepő csak
az, hogy itt mégis említ Thur-
ston szörványos eseteket, ame-
lyekben bizonyítottanak veszi az
állítólag teljes tartózkodást az
ételtől és italtól, holott egy má-
sik neves és szintén katolikus
kutató, *Siwek*, ezeknél is hatá-
rozottan tagadja a bizonyossá-
got.

Katolikus szempontból a leg-
nagyobb tanulság Thurston
könyvéből, hogy jól tesszük, ha
még oly megbízhatónak látszó
értésülések birtokában is óva-
kodunk az elsietett állásfoglalás-
tól és „nyitva tartjuk“ az el-
ménket. Különösen áll ez ak-
kor, amikor felmerül a kérdés:
konkrét esetben vajjon termé-
zetes, vagy természetfölötti ok-
ra vigyük-e vissza a rendkí-
vüli jelenséget? Az egyház is
mindig a legnagyobb tartózkodá-
st tanúsította, amikor ilyes-
miben kérték válaszát. Éppen

ezért mind Martindale, mind Graef nemcsak hasznosnak, de hézagpótlóan szükségesnek is mondják Thurston munkáját, annak ellenére, hogy egy amerikai katolikus bíráló, Thomas Pater már megróttá Thurstont, amiért „feltárta” a kaput valamennyi esodánk előtt, hadd sétáljanak ki és tünjenek el mind.“ Graef hangsúlyozottan nem osztja ezt a vélekedést, miután Thurston fejtegetései valójában nem is óhajtják érinteni a esodá problémáját. Ez a probléma ugyanis sokkal tágabb a misztika fizikai jelenségeinél s még ezeknél is, ha a tudomány ma még nem is találna rájuk természetes magyarázatot, a döntő mozzanat nem maga az eredet, hanem az, hogy van-e kifejezett és pozitív módon vallási-szellemi értéke is a szóbanforgó történésnek.

*

Szellemi fejlődésünk jellegzetes részletét világítja meg a *Vita e Pensiero* egyik tanulmánya, amelyet *L. Bartolon* írt a Földre vonatkozó régi és új elméletekről. Költői elképzelések és tudományos számítások, metafizikai feltevések és csillagászati felfedezések szövédték itt tarka változatba, amíg az ember az ujkor elején eljutott arra a felismerésre, hogy a Föld csupán parányi bolygója egy háttérmentes mindenségnek. Nagyon sok érdekességre mutat rá ezzel kapcsolatban a szerző, de a multbeli érdekességeknél is jobban lekötötte figyelmünket az a közlése, hogy egy végérvényesnek tekintett megállapítást erősen vitatnak napjainkban a kutatók. Ez a megállapítás, helyesebben állítás pedig az, hogy a Föld gömbalakú volna.

Mint írja, csak néhány éve léptek elő olyan vélemények, hogy bolygónk nem gömb abban az értelemben, mint a narancs, vagy a billiárdgolyó, legfeljebb „szferoid“, vagyis gömbhöz hasonló képződmény, amely az egyenlítőnél kiduzzad, a sarkoknál pedig visszahorpad. Akik ekként vélekedtek, eleinte magukra maradtak, a legutóbbi sarkvidéki expedíciók eredményei azonban még erősebb nyomatékot adtak a kérdésnek. Kiderült nevezetesen, hogy az Északi sark egy síkban befagyott víztömeg, míg a Déli sark egy „torzított alakú“ kontinens. A mérések szerint a Föld lapos tányér azon a részén, amelyet „fentnek“, Északi sarknak, viszont orsóalakúan csúcsba fut azon a részén, amelyet „lentnek“, Déli sarknak szoktunk hívni. Végeredményben tehát nem gömb, hanem gömbölyű oldalú „poliéder“, sokszögletű test, amely ferdén álló tengelye körül forog. Emlékeztet arra a csigára vagy pörgettyűre, amellyel a gyermekek játszanak.

Földünk testét eszerint három szeletre bonthatjuk — folytatja Bartolon. Egy nagykiterjedésű, állandóan befagyott vízfelület: az Északi sark és környezete, amelyet egy szeg fejéhez hasonlíthatunk. A kontinentális oldalak, amelyekben a szárazföldek akként oszlanak el, hogy szinte egyensúlyozzák egymást. Harmadszor egy csúcsban végződő óriási földtömeg, amelyet jég borít: a Déli sarkvidék és a sark. Ez a harmadik szelet súlyban állandóan gyarapodik, mert a sziklatalajra boruló jégköpenyt, amelynek vastagságát ma már 3000 méterre teszik, hónapról-hónapra többezer tonnával

növeli a sarkvidéki hóesés. A súlygyarapodással együtt maga a esés is magasodik.

Ezek a megállapítások váltották ki Hugh Auchinloss *Brown* geológusnak, a Columbia-egyetem tanárának elméletét, mely körül ma szenvedélyes viták folynak a tudományos világban. Az elmélet abból indul ki, hogy minél nagyobb lesz a délsarki kinövés, annál jobban megnyílik az itt felhalmozódó tömeg távolsága is a Föld középpontjától. Szükségszerűen el kell így jönnie annak az időpontnak, amikor a tömeg már akkorára nőtt, hogy nem tud ellenállni a centrifugális erőnek, akkor pedig, minthogy a sark nem szakadhat le a Földről, csak az történhetik, hogy a ferde tengelyben forgó Föld előbb ingadozni, rezegni kezd, majd rövidebb-hosszabb ingadozás után új egyensúlyi helyzetet talál, ami az eddigi tengelyállás megváltozásával jár. Nem valami nagy dolog az égitestek életében — hangzik tovább az elmélet —, de az emberiség számára aligha lesz kellemes. Hozzáfűzi még *Brown*, hogy semmi kétség, hasonló katasztrófák érték már a múltban is a Földet. Érdekes egyébként, hogy a múlt században *Flammarion* és *Bertrand* már a Föld tengelyváltozását tekintették a geológiai korszakok kulcsának, csak éppen magára a tengelyváltozásra nem találtak magyarázatot. Azt azonban, hogy ilyen tengelyváltozások voltak, mindketten ténynek fogadták el. Hivatkoztak a többi között *Herodotos*ra, aki annakidején egyiptomi tudósoktól hallotta és fel is jegyezte, hogy az ottani levéltári adatok szerint egyiptomi csillagászok 11.340 év alatt négyszer észlelték „a Nap-pálya“

megváltozását s mindannyiszor ki is számították az eltérések szögét.

Úgy látszik azonban, hogy szakembereknek sem könnyű véleményyt formálniok ebben a kérdésben. Mutatja, hogy *Asker Hallenborg* svéd tudós elfogadja ugyan *Brown* prognózisát, de az újabb tengelyváltozás forrását nem a Déli sark, hanem éppen ellukezően, az Északi sark tömegének megnövekedésében keresi. Szerinte ennek a tömegnek gyarapodása máris 18 %-kal múlja felül a Déli sarkét. A svéd kutató szerint az atomrobbantásból származó „hidrogén-kristályok“ váltják ki és koncentrálják az ott legutóbb fellépett óriási havazásokat.

Hogy *Hallenborg* fejtegetéseiben mennyi az igazság és mennyi a mese, arról tanulmányunk szerzője, *Bartolon* sem nyilatkozik. De ha elfogadjuk, hogy mindenképen meg fog bokrósodni öreg „pörgettyünk“ és hogy a jósolt ártalmak okozójaként csak a két sark valamelyike jöhet szóba, akkor mi mégis inkább a Délire gondolnánk, mert az Északi sark — havazás ide, havazás oda — mindaddig igen rendezesen viselkedett. Éppen *Hallenborg* hűfőlérsza, *Haus Ahlmann*, a kiváló „glaciológus“, magyarul „jégtudós“, állapította meg ezt a földrajztudományi kongresszuson, amelyről az *Osservatore Romano* beszámolóját olvashattuk. Azt ugyanis, hogy körülöttünk a hőmérséklet általunk is érzékelhető módon megváltozott, és pedig melegebb lett. *Ahlmann* szerint Földünk északi jégburkának visszaszorulása, a sark felé hátrálása hozta magával. Az északi félgömb felmelegedésének ez a folyamata —

ugyancsak Ahlmann szerint — mintegy száz évvel ezelőtt vette kezdetét s 1900 után gyorsult meg.

Igen figyelemreméltók azok a tények, főleg a növény- és állatvilág helyezkedésének meglepő változásai, amelyeket Ahlmann előadásában megjelölt. Az Európában honos madárfajtáknak például 25 %-a növelte meg észak felé az életterületét. Egyedül Izlandban 37 új madárfajta telepedett meg 1938 óta s a sziget központi síkságának egész földrajzi képe módosult. A grönlandi eszkimók a történetben először halásznak tökéletességét, míg Izland partjainál a „heringpadok“ a tengerfelszín felmelegedése nyomán ugyancsak vékonyabbak lettek. Toboztermő növényeeskék először jelentek meg Skandinávia északi részén olyan helyeken, ahol eddig hiányzott minden vegetáció. Az északi félgömb gleccserei, amelyek az éghajlat legérzékenyebb mérői, terjedelmükben megfogytak és magasabbra húzódtak. Ezt állapították meg az Alpokban, Skandináviában, Izland szigetén, Észak-Amerikában épp úgy, mint Kisázsiaiban vagy Közép-Afrika kialudt vulkánjai fölött. A gleccserek fokozódó olvadását észlelték Dél-Amerikában és Újzélandban is.

Arra vonatkozóan azonban, hogy az északi félgömb felmelegedésének ez a gyorsulása tovább fog-e tartani, Ahlmann szerint — ismereteink mai fokán — semmi bizonyosat sem mondhat a tudomány, sőt még arra vonatkozóan sem, hogy egyáltalán így fog-e maradni. Vannak szakemberek, akik azt hiszik, hogy a hőmérséklet már a most következő évtizedben megint csökkenni fog.

Három országban is hangot kapott legutóbb az aggodalom a papi hívatások megfogyatkozása miatt. Franciaországban a vallási szociológia kiváló úttörője, P. Boulard tett közzé egy tanulmányt, amelyből kiténik, hogy a papi utánpótlás az idén érte el ott a század legalacsonyabb pontját. 1901 és 1904 között minden 10.000 — 25 és 29 év közti — fiatalemberre 52,1 papszentelés esett; 1910-től 1913-ig 30,6; 1944-45-ben ez a szám felszökött 49,5-re, de 1943-tól 1950-ig már 20-ra esökkent, s Boulard nem is tartja valószínűnek, hogy egyelőre lényegesen emelkednek. Az első világháború előtt 56.209 pap működött még egyházmegyei kötetlekben, 1946-ban már csak 39.371. A hanyatlás legfőbb okát Boulard a keresztény nevelés és a keresztény családi élet válságában látja. Belejártszik természetesen az általános korszellem is, amely nem kedvez a papi hívatásnak, és tényezőként említi Boulard azt a „sajnálatos tényt“ is, hogy a papok közül sokan bizonyos idegenséget és elzárkózást tanúsítanak a jelen valóságaival szemben.

Angliában Griffin bíboros külön pásztorlevélben figyelmeztette a híveket, hogy a papi hívatások száma egyáltalán nem tart lépést a katolikus népesség gyarapodásával. A helyzet már annyira romlott, hogy gondolkodni kell arról, miként vehetnék ki részüket intézményesen az arra felkészült világi hívek a papi teendőkből.

Az Egyesült Államok közelebbről meg nem jelölt, de jellegzetesnek mondott középnyugati egyházmegyéjében a múlt év folyamán körkérdest intéztek a középiskolák felső osztálya-

nak katolikus tanulóihoz, hogy megismerjék azokat az okokat, amelyekkel maga az ifjúság magyarázza a papi hivatások hanyatlását. Kereken 1200 fiatal embert kérdeztek meg, köztük nagy számban olyanokat is, akik már kereső foglalkozást űznek és az esti iskolákat látogatják. Az eredményt *John J. Campbell* dolgozta fel, akinek beszámolójából az *Orbis Catholicus* közölt minap részleteket.

A kiválasztott egyházmegyében igen eleven a katolikus hitélet. A fiatalok zöme már a megkérdezés előtt is tudomással bírt arról, hogy a papi utánpótlás elégtelensége miatt fennakadások vannak. Közel egyharmaduk nyilatkozott úgy, hogy gondolt a papi pályára, de később letett róla. Ami a visszahúzódnak okait általánosságban illeti, a válaszok csaknem kivétel nélkül hangoztatták, hogy az embert megriasztják a pálya nehézségei. Az emberek nem akarnak elszakadni barátaiktól és családjuktól, s félnek attól is, hogy nem lesz erejük a papi kötelezettségek betartásához. Mintegy 600-an vélekedtek úgy, hogy hallható „belső hang” vagy valami „rendkívüli esemény” kellene a hivatottság felismeréséhez. A megkérdezettek egyharmadának az a meggyőződése, hogy könnyebb jó katolikusnak lenni a házasságban, mint az egyházi rend kötelékében. Egyhatoduk felemlítette, hogy azok a papok akiket közelebről ismernek, mind kiegyensúlyozottak és boldogtalanok. Igen sokan, vagy 300-an érveltek azzal, hogy a papi állapot az élet eltöltésének érdekesebb és izgalmasabb módjaitól fosztaná meg az embert. Több mint 200 lehetetlennek mondta, hogy

papi hivatása meglétéről bárki valaha is megbizonyodhassék. Arra a kérdésre, hogy ők maguk miért nem mennek papnak, a legtöbben nagyon nyíltan és őszintén feleltek. Máris szerelmesek a alig várják, hogy megnősülhessenek. Szüleik hallani sem akarnak róla. Túl fiataloknak érzik magukat ahhoz, hogy egész életükre szóló, visszavonhatatlan elhatározásra vállalkozzanak.

Campbell igen tartózkodó a következtetések levonásában s még inkább a teendők megállapításában. Egészében ugyanis bizonyos, hogy a mai fiatalságot mindenképp e-világi érdeklődése, érdekeltségei és reményei tartják távol a papi pályától. Kétségtelen azonban, hogy e tekintetben nagyon sok múlik a szülőkön is, akik ma legalább is passzív, ha ugyan nem elhárító magatartást tanúsítanak gyermekeik esetleg jelentkező hivatásérzetével szemben. Campbell ebben látja a kulcsproblémát. Mellőzhetetlen feladat továbbá, hogy a lelkipásztorok határozottan tisztázzák a hívek előtt a papi hivatás valóságos ismérveit, mert meglepő, hogy mily sokan várnak itt érzékelhető isteni jeleket. Magáról a papi szolgálatról, annak érdekességeiről és igazi örömeiről is vonzóbb és részletesebb tájékoztatásokat kellene adni. A megkérdezett fiatalok okkal vagy ok nélkül utaltak arra, hogy az ismeretségi körükbe tartozó papok nem éppen buzdító vagy bátorító befolyást gyakorolnak rájuk. Nyilvánvaló tehát, hogy magában a papságban is fel kell fokozni a papi hivatásokért való roppant felelősség tudatát.

*

Mindenki tudja — folyóiratunk is megemlékezik róla —, hogy az idén ünnepeljük *Leonardo da Vinci* születésének öt-századik évfordulóját. Ebből az alkalomból máris rengeteg könyv és tanulmány látott napvilágot, amelyek a legkülönbözőbb oldalokról próbálják felmérni a kimagasló lángelme nagyszerű alkotásait. Abban az irányban is indultak újabb kutatások, hogy tisztázzák Leonardo életének homályos, vagy eddig ismeretlen részleteit. Rejtély például az is, hogy egyáltalán megvaunak-e és ha megvannak, hol találhatóak Leonardo esontjai.

Annyi bizonyos, hogy Leonardo 1519 május 2-án halt meg Amboiseban, amely akkor I. Ferenc francia király székhelye volt. Megtámadhatatlan bizonyíték erre az a levél, amelyet a művész tanítványa, Francesco Melzi 1519 július 1-i kezezéssel írt Ser Giuliano Vincinek és ennek testvérének. „Tanúsítom nektek Leonardo mesternek, a ti fivéreteknek és az én legjobb atyámnak halálát, anélkül, hogy ki tudnám fejezni a fájdalmat, amelyet fölötte érezek... Május 2-án költözött el ebből az életből. Isten adja meg neki az örök nyugalmat.” Nem vitás az sem, hogy Leonardo azt kívánta végrendeletében, hogy az amboisei Szent Florentin-templomban temessék el.

Mint *Ferrante Azzali* legutóbb megjelent, ezzel foglalkozó közleményében olvassuk, nincs okunk feltételezni, hogy a művész óhajának annakidején ne tettek volna eleget. A múlt század közepéig világszerte úgy is tudták, hogy Leonardo földi maradványai Amboiseban pihennek. Annál élénkebb feltú-

nést kellett akkor Venanzio *de Pagave*, a jeles Leonardo-kutató híradása arról, hogy ő ugyan odautazott Amboiseba, a sírt azonban hasztalan kereste. Érdeklődésére a helybeliektől azt a felvilágosítást kapta, hogy a Szent Florentin-templomtól még a hugenották feldúlták s a templomban levő sírok is áldozatul estek az akkori rombolásnak. Jóval később pedig Duclos konzul, akinek Napoleon odaajándékozta a hajdani királyi kastélyt, a templom megmaradt romjait is elhordatta.

A híradás mint mondtuk, nagy feltűnést keltett. Nyomában a francia kormány meg is bízta *Arsène Houssaye* régészt, hogy vizsgálja ki a helyszínén a dolgokat. A kastély egyik elhunyt kertészének leánya beszélt el azután a régésznek, hogy apjától hallotta: a régi templom teljes lebontásakor a sírokból összegyűjtötték a csontokat, hogy majd távolabb a parkban újból elhantolják azokat. Közben egy igen régi és a többinél nagyobb sír annyira beomlott, hogy tovább már nem is törődtek vele. *Houssaye* figyelmét az elbeszélésnek éppen ez a részlete ragadta meg. Megvillant agyában a gondolat: ez lehetett Leonardo sírja. Ásatást rendelt el s valóban megtalálta és fel is tárta a szóbanforgó sírt. „A benne levő csontváz — hangzott beszámolója — szokatlan helyzetet mutatott. A fej a karokon feküdt, mint alvás közben szokás, idézve a szellemi munkában kifáradt gondolkodót. A magas homlok mögött mintha még nyüzsögtek volna a gondolatok s az egész tetemre főnséges szépség borult.” Megvaunak Leonardo esontjai — jelentette tehát *Houssaye*. A lelet iránt

III. Napoleon császár is annyira érdeklődött, hogy kívánságára a régész személyesen vitte fel Párisba a koponyát, hogy megmutassa neki. Utána a koponya -- úgy tudják -- visszakerült Amboiseba. Itt előbb egy ládikában tartották, amelyet időnként fel is nyitottak a kastély látogatói előtt, majd amikor a kastély megint gazdát cserélt, az új tulajdonos egy külön sírba helyezte el. Ez a sír talán a mai Szent Hubertus-kápolnában van, ahová valószínűleg az egykori templom régi sírjaiban talált csontokat is temették.

Látjuk, meglehetősen zavaros ez a történet. Vannak benne kirívó hiányosságok és ellentmondások is, ami annál különösebb, mert az események tekintélyes része olyan újkori időben ment végbe, amikor már tökéletes lehetett volna az ellenőrzés. Houssaye, aki komoly tudós hírében állt, alig száz évvel ezelőtt járt Amboiseban s ma mégis az az általános vélemény, hogy hivatalos jelentése semmi más, mint képzeltetés regény. Nem esoda így, ha most az ötödik centenáriummal kapcsolatban újból előtérbe került a kérdés. A bolognai egyetem embertani intézetének igazgatója, Fabio *Frassetto* professzor, aki Dante és Szent Domonkos csontjainak azonosításával alapozta meg tudományos hírnevét, vállalkozott rá, hogy világosságot teremtsen.

Sajnos -- írja Azzali --, az illetékes francia államtitkár, amikor *Frassetto* a tavasszal nála járt, udvariasan értésére

adta, hogy csak akkor számíthat az amboisei parkban levő csontok feltárásának és vizsgálásának megkezdésére, ha már befejeződtek a hivatalos ünnepek. Így az olasz tudósnak Amboiseban egyelőre be kellett érnie az előzetes terepszemlével. Amboisei látogatása után *Frassetto* elmondta, hogy a Szent Hubertus-kápolna padlózatában kis kőlapot talált. A felírat szerint alatta pihennek azok a csontok, amelyeket az egykori Szent Florentin-templom lebontásakor találtak, köztük „feltehetően“ Leonardo csontjai is. A parkban kis Leonardo-emlékmű van, amelyet Houssaye ásatásainak idején állítottak. *Frassetto* szerette volna legalább fűtőlag megvizsgálni az elhantolt csontokat, de a francia hatóságok erre nem adtak engedélyt. Pedig -- mint mondotta -- azt rögtön meg tudta volna állapítani, vajjon egy ember vagy több ember csontjairól van-e szó s hogy általában alkalmasak-e a csontmaradványok a mai tudomány ismeretek és eljárások mellett az azonosításra. A legfontosabb ebből a szempontból természetesen a koponya és a csontváznak azok a nagyobb darabjai, amelyekből a testalkatra következtetni lehet. Leonardo esetében van egy különösen szerencsés körülmény, ami igen megkönnyítené a vizsgálatot. Az nevezetesen, hogy Leonardo önmagát is megfestette s ezt a leg-hitelesebb és nyilván legtökéletesebb képmását ma is őrzi a torinói állami könyvtár.

SZENT BRIGITTA (Október 8)

Szent Brigitta (Brigida, Birgitta) a középkori skandináv kereszténység legkiemelkedőbb egyénisége, sőt Sziénai Szent Katalin mellett az alkonyuló középkor legnagyobb női alakja. Pápákkal, fejedelmekkel állott összeköttetésben és egy pillanatra sem szünt meg a visszaéléseket ostorozni. Szava sokszor kemény és érdes volt, mert a bűn útjátából fakadt, de a hívő kegyelet útjáról sohasem tért le. Bizonyos, hogy Sziénai Szent Katalin mellett neki volt legnagyobb része az avignoni pápaság felszámolásában. És amellet ez az „erős asszony“, aki nagy tettekkel írta be nevét kora történetébe, maga volt a szenvedő Krisztus állott. Attól az időtől kezdve, hogy tízéves korában egy látomásban először pillantotta meg „a fájdalmak férfiaknak“ keresztlen függő, vérrel és sebekkel borított alakját, nem tudott többé szabadulni a kínszenvedés gondolatától. Egész életére rabja lett annak a Passionsmínének, mely először az assisi porcerello életben lángolt fel lenyűgöző erővel s mely példája nyomán az egész késői középkor hitéletére rányomta bélyegét. A szenvedő Krisztus engesztelésére vállalta szigorú aszketikus gyakorlatait: naponkint gyónt, hetenkint négy napon böjtölt, pénteken kenyéren és vízen és hozzá e napon keserű füvekkel tette keserűvé szája ízét. Ezek az erénygyakorlatok egyre közelebb vitték őt az Úr Krisztushoz és szent Anyjához s lelkében páratlanul gazdag misztikus eret fakasztottak fel, melyből látomásai és kijelentései, a középkori misztikának e lebilincselő hajtásai sarjadtak ki. Szent Brigitta azonban, mint a szentek általában, sokkal több kora egyik kiemelkedő szereplőjénél. Neki a mai ember számára is van bőven mondani valója. Ilyen mindenekelőtt a cselekvő és szemlélődő élet harmonikus összehangolása. Ő igazán Mária és Márta volt egy szc mélyben: hiánytalanul teljesítette családanyjai és történeli hivatását anélkül, hogy csak egy pillanatra is megfélekedzett volna a családi és templomi szentélyről. Mintaképe volt a jó családanyának és a gondos gazdasszonynak. Nyolc gyermekét, négy fiút és négy leányt, köztük Svédországi Szent Katalint a legnagyobb gondossággal nevelte. Mintaszerű gazdálkodásával viszont biztos alapot vetett kiterjedt jótékonykodásának. Igazán „rosa rorans bonitatem“ volt ő, mint életírója írja. —bg—

A VIRTILANTOS

„A barna hajú kis baráthoz
ősz hajú kis barátja“: Guzmics
Lizidorhoz utazik Kazinecy Fe-
renc Pannonhalmára 1831 ápril-
isában. Győrre, illetve Gönyűig
hajón megy, ami akkoriban
még igen nevezetes élmény; s
Komárom előtt, Almásznál tisz-
telettel pillant át Virtsre és a
dombon a keresztre, „melynek
tövében a honhoz hű Baróti
fekszik“. S fölkiált: „Nyugod-
jál békével, áldott öreg! s valaki
itt elmegy s tudja, mit tevél
te, és mikor már, kiáltsa rád:
Áve! Hűséged tiszteletessé te-
ndi nevedet, mikor tisztultabb ér-
zésünk írásidát már kedvelhet-
ni nem fogja is“.

Hogy mit tett Baróti Szabó
Dávid? Megtörte azt az útát,
melyen nyomában Virág Bene-
dek indult el s melynek ormán
Berzsenyi áll. Ő a klasszikus,
görög-római versformák iga-
zi meghonosítója nyelvünkön.
1773-ban mint jezsuita ügyneve-
zett „harmadik próbán“ volt
Rauch Ignác nevű komáromi
rendtársával, s az váltig biz-
tatta, próbálkozzék meg magyar
verseknek antik mértékre való
szabásával. Baróti, noha ilyes-
mire, mint írja, „semmi példát
még akkor a magyarokban nem
látott“ (és Rájniss József kísér-
leteiről nem tudhatott), végülis
engedett az unszolásnak s vers-
be gyömöszölte azt az anekdó-
tát, melyet erre a célra Rauch
ajánlott neki. Az adoma elég
egyszerű: egy köszvényes szol-
ga, bölcs tanács szerint, kimegy
reggel a temetőbe, hogy jám-
bor ember sírján harmatban fű-
rödjék s gyógyulást nyerjen; ki-
keresi a legjámborabb hírben
állandót s baja nem javul, vi-
szont egy komisz hírűen egysze-

riben visszakapja egészségét.
Nem kevésbbé együgyű a vers
sem; Szabó azonban — Kazinecy
szavai — „látta a dolog szeren-
esés sikerét s sietett koszorút
fenni azon virágokból, ahonnan
még senki homlokát nem kerít-
tették körül a múzsák“.

Ma már bizony aligha van ol-
vasó, aki e javarészt üdvözlő
versekből és verses levelekből
álló „koszorú“ szürke virágaira
kíváncsi volna, (csak egy van
köztük, melynek nem ártott az
idő s ma is él: „A ledőlő dió-
fához“ című igen szép óda); is-
kolaik emlékeinkből legföljebb
annyit tudunk Barótiról, hogy
a magyar prozódia, „hangmér-
sékülés“ kérdésében ádáz harc-
ba keveredett két költőtársával,
Rájnissal és Révaival. Egy kis-
csit végzete is volt ez az utó-
kort illetőleg: kinek volna ked-
ve egy ilyen avatag tusakodás
poros aktái közt böngészgetni?
Pedig már maga a „harc“ is ér-
dekesebb, mintsem neve sejteti.
Nem volt még véglegesen ki-
alakult irodalmi nyelvünk s
minden író a maga táji nyelv-
nek jogait és szokásait akarta
érvényesíteni; arra meg éppen-
séggel nem volt kész gyakor-
lat, melyik szótagot vegyük
hosszúnak, melyiket rövidnek;
hangmérésülés nélkül pedig
mértékes verset írni nem lehet.
De nem is csak a mértékről volt
itt szó, hanem egyáltalán a ves-
szélybe jutott magyar nyelvről
s abban magáról a magyarság-
ról. Ezért jutnak el oly hamar a
vitatkozó felek egymás jó ma-
gyar voltának kölcsönös két-
ségbevonásáig; s innét a témá-
hoz képest szertelen hang, me-
lyet mintha egyenest a hitvitá-
zóktól örökölték volna. A prozó-

dia kérdésében rég megállapodásra jutottunk s a régi küzdelem aktái ma már jobbára csak a nyelvészt érdeklik; az egymásnak rontó bajnokok szenvedélye azonban ma is élön lüktet e poros írásokban az öklelőfaként forgatott nehéz szavak mögött.

Meglehet, Baróti — ő legalább így mondja — sosem kap rá a versírásra, ha a pápa 1773-ban föl nem osztatja rendjét. „Mit tennék? hogy bűm valamit tágulna, mikor volt — Egy kis ürességem, versfaragásba kapék” — írja. Hogy mit ír? Általában olyasmit, amit addig az iskolák (s főként jezsuita iskolák hagyományos gyakorlata szerint latinul volt szokás: alkalmi üdvözlést, névnapi köszöntőt, levelet. Ezek természetesen nem valami magas költői témák, különösen ahogy a jó Baróti Szabó kezeli őket: benne a hétköznapiakban, a prózában, melyből az egyre simább verses forma sem emeli ki. Magasabb érzés csak egy vonul végig szinte valamennyi során: a határtalan szeretet nemzete és nyelve iránt. „Serkenj fel, magyar ifjúság! im nemzeti nyelvéd, — Egy szép nemzetnek bélyege, veszni siet. — Fogj tolat, kezdj íráshoz, kezdj szóba vegyülni — Lantos Apollóval nemzeted ajka szerint. — Nincs s nem lesz ennél tehetős eszköz”... Barótinak nincsenek úgynevezett esztétikai becsüvgyai: neki már az is diadal, ha egyáltalán magyarul ír, s kétszeres, ha magyarul versel valami. Azt, hogy a vers nem pusztá eszköz s a költőnek magasabb igényekkel kell föllépnie, elsősorban önmagával szemben, majd Kazinczy hirdeti és neveli elvként a fiatalabb nem-

zedékekbe. Ő, a kényesebb, német esztétákon esiszolt ízlés képviselője bizony nem egyszer „nehéz szagúaknak” találja a magyaron-latinon kívül semmi más nyelvet nem értő, még Milfont is fakó latin átírásból fordító Baróti virágait.

Tőle való egyébként a költő legjobb egykorú arcképe. 1789-ben Kassán jár Kazinczy s első dolgai közé tartozik fölkeresni Barótit, aki ekkoriban itt tanárkodik. „Termete — írja róla — magas, egyenes, száraz; hajai igen lágyak, ritkák és félig őszek; orra hosszas és vékony, szája élességet mutat, fogai ritkák s esintalanok s ábrázatja csaknem szederjes verességű. Ötözete nem sokkal jobb, mint amilyennek Keresztelő Jánosét festi az evangélium. Szobája esintalan, rendetlen s olajlámpája miatt, mely éjjel-nappal ásztalán áll, s rigója háseledelétől bűdös; könyve, ruhája, papirosai el vannak szórva s verseit koperta-darabocskákra oly apró betűkkel írja, hogy azokon mesterség elmenni. Ő ugyan nem dadog, de beszédjét folyónak csakugyan nem nevezhetném; igen halkán mond mindent, amit a száján kiereszt. Erkölcei tiszták, feddhetetlenek, azt első tekintete is mutatja; s szíve azt a buzgó hazafiságot, melyet az olvasó verseiben feltalál, valósággal érzti”.

Ahogy az egykorú tanári minősítési táblázatokból kiderül: lelkiismeretes, jó tanár volt, nem kellemes előadó és kissé merev modorú, de alapos és buzgó. Ő maga, mint ismételtén megénekelte, nyűgnek érezte a tanítást s többnyire keservesen búcsúzott a vakációtól; csupa panasz, hogy újra „benn kellett ülnöm, — Oskolaport

nyelmem, szemeim lankasztanom
 és jaj! — Ami nagyobb; feslett
 erkölceit hallanom egynek —
 S másnak is, én némely tragat-
 lan, otromba deáknak — Csú-
 nya parasztságán elnyögnöm
 mérgemet“. Annál szívesebben
 időzött Virten a Pybereknél:
 Ferencnél, majd annak fiánál,
 egykor tanítványánál, Benedek-
 knél. Májig is azok a legfris-
 sebb versei, amelyekben ezekről
 a virti napokról beszél. Nem va-
 lami magasan szárnyaló művek
 ezek; éppen közvetlenségükben,
 kedves igénytelenségükben van
 a varázsuk. Ezekben a legked-
 vesebb a sablón és a legtöbb az
 élmény, a nem latin előképek-
 hez szabott, hanem valóban lá-
 tott kép, a célbataláló jelző s az
 ízes, magamagán esúfondáros-
 kodó humor. A tartózkodó, mor-
 gorva, nehéz modorú professzor
 itt fölenged; belegyökeresedik a
 Pyber-családba, s még sok ma-
 kacs betegségére, szembajára,
 lábfájására is orvoslást talál:
 „Ha bú, gond — Vagy másféle
 betegség bánt, jer Virtre, fel-
 épülsz: — Itt lakik a nevetés,
 a víg öröm, élet, egészség“. Van
 mulatság, szórakozás: kirándu-
 lás például a szomszéd bátorke-
 szí szőlőské s hazajövetel onuét,
 mikoris az öreg tanár lekéredz-
 kedik a két girhes macskavonta
 szekérről s gyalog vág neki az
 útnak, eltéved, hegynek nézi az
 estében a szánkót; „Csak neki
 görbitem magamat, csak neki
 riasztom — Lábammat s látom
 végre, hogy enged a hegy. —
*Szarvai közt, mondék, tőgyére
 találtam*“... — majd „csillagot
 kukucsálván“ árokba pottyan,
 de szerencsére csak „a karimán
 csusszan le“ s így nem „tekeri
 ki nyakát“, hanem éjfélre mé-
 giscsak beér Virtre. Madará-
 szat, agarászat s más ártatlan

kedvtellések közt tölti idejét s
 illőcu verset is ír mindről,
 részleteikben nem is rosszakat,
 jó ízekkel, ízes kifejezésekkel,
 kedves öregurassággal: „Már
 nekem — Csak cseudes hely,
 könyvolvasás, böleselkedés,
 — Nem más egyéb kell“... De
 Pyber s barátja, Döme Károly
 addig unszolják, míg öregségé-
 re nagy munkába fog: az
 „Aeneis“ fordításába (s ez má-
 ig legjobb magyar „Aeneis“-
 ünk). Jöhet már Benedek-nap,
 „a pav dombjáról sem síp, sem
 trombitaszózat nem fog mái na-
 pon hallatni“, mert a lantos
 „gyáva fejét egy nagy széles
 tengerre vetette“ s most „kínló-
 dik az éles — Kősziklák, gya-
 kor örvények s tornyozva tolon-
 gó — Hullámok közt s a sós
 víz torkába szivárog“; mert
 minden idejét Vergiliusszal töl-
 ti s nem hiába! „magyarul fog
 szólani Turnus — Enéáshoz,
 akárhogy fog: ti fogtok adózni
 — Minden gáncsaikért. Remeket
 nem szoktanak adni — Egy-két
 esztendő: Enés római nyelven
 — Mennyi ideig készült! *fel
 nem lehetni, nem hólyag!*“

Ezek a jóízű, zamatos közbe-
 szólások: ezek adnak máig va-
 lami ritka frisseséget a Baróti
 Szabó egyik-másik versének.
 Mintha csak elszólná magát: a
 latinoktól tanult sablon alól ki-
 tör az egyéniség, a természet, az
 a vaskos modor, amin Kazinczy
 finnyáskodott, s ami valóban
 megannyi „magyarság virága“:
 táj és népnyelvi szerzemény. Ott
 van például az eposz-igénnyel
 készült „Komáromi földindulás-
 ról“; Cinthia-Diána azon bosz-
 szankodik, hogy a komáromiak
 egy védenceit, a törököket gú-
 nyoló kőszüzet állítottak a vár-
 falra; aztán egyszerre kifakad,
 egy komáromi kofaasszonyhoz

álló zamatossggal: „Én lemenő testvérem (t. i. a Nap) után valahányszor az égen — Megjelenek s kocsimon ülven a földre lenézek. — *Lássam ezen faragott gaz szajhát fittyeket hányni — Orrom alá*“... Dicsőítő verset ír a magyar huszárhoz: nem felejteli el, hogy „bajjuzos“. Rádayhoz fordulva az új módon mérgeződik: „Elfajzott esemeték! *árnyékon kapni komondor — Dolga*, nem a lelkes magyaré“ — kiáltja. Két pásztor társalkodik e barokk műfaj rendje-módja szerint, egyik korholja a másikat; hanem ez egyszerre kiesik a műfajból s rámondul társára: „Kíméld meg fejemet s *ne borotválj annyira*, kérlek!“ S egy latinból fordított, Zrínyiről szóló iskolai színjátékban így szól az egyik szereplő, miután sikerült a kis Zrínyit meggyőznie: „*Jó renden vagyok a szénánk, már lépre fogódott — A gyermek*“... S folytathatnók lapokon át; csak még ezt a remek sort írjuk ide, mutatóba arról, hogy ha egészeben mara-

dandó verse kevés is akad, vannak Barótiak részletei, sorai, melyek megérdemlik, hogy megjegyezzük őket. Magyar huszárök vágják Foksáni mezején a törököt, s onlik az ellenség. „*valamint a dús rét kínese, midőn a — Görbe kaszák remegő szárát harsogva metélik*“. Mint ha már Vörösmarty mozdulna a még nagyon is fiatal magyar hexameter méhében...

Éppen százötven esztende, hogy Komáromban megjelentek Baróti „Megjobbított s bővített költeményes munkái“, versei végső kiadása. Arany János jobb szerette a vakmerőbb korai kiadást szertelen inverzióival és földult szórendjével; ez kétségkívül dúsabb, bőnedvűbb; az 1802-i pallórozottabb s olvashatóbb. Arany a nyelvészt s költőt utasította Barótihoz, s nem élvezetért, hanem tanulni és okulni. Mi, ahogy e kis évforduló véletlenéből elővettük, megvalljuk, élvezetet is találtunk benne. (r.)

ISMERED Uram, gyarlóságomat: minden reggel fölteszem magamban, hogy alázatos leszek és minden este azt kell látnom, hogy újra és újra a kevélység bűnébe estem. Ezen már-már elkedvetlenedem; de érzem, hogy ez is kevélység volna. Rád hagyatkozom tehát egészen: mindenható vagy, ébreszd föl bennem a buzgó törekvést erre az erényre; s hogy végtelen irtalmad megadja hozzá a kegyelmet, add, hogy szüntelen csak ezt ismételjem: Jézusom szelid és alázatos szive, tedd szívemet hasonlóvá a szivedhez.

Lisieuxi Szent Teréz

Felelős kiadó: *Sík Sándor*

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

EVELYN WAUGH angol író; több regénye, köztük főműve, az „Utolsó látogatás“ magyarul is megjelent. Ez az önvallomás „A damaszkuszi út“ című angol kiadvány első kötetében látott napvilágot 1950-ben; innét vette át számos katolikus folyóirat, köztük az „Études“ is, mely ezévi májusi számának élén közölte. Innét fordítottuk. — A szöveg könnyebb megértéséhez: *Pope XVIII.* századi angol klasszikus; racionalista és deista; főművei „A fűtrablás“ című komikus eposza és a Waugh-említetté terjedelmes tanköltemény „Az emberről“. *Leibniz* német filozófus (1646-1716., az úgynevezett barokk kor legnagyobb és legjellegzetesebb bölcsője.

H. M. A katolicizmus soha nem szünt meg hangoztatni s hangoztatja ma is, hogy a misztika nem tömegcikk, hanem a vallási életnek az a kiválóan magas foka és formája, melyre Isten maga hív el egyes kiválasztott lelkeket; ugyanakkor sosem szünt meg óvni a híveket azoktól az egyénieskedésektől, azoktól az álmisztikus mozzanatoktól, melyek többnyire gögből vagy tudatlanságból származnak s többnyire tévedésre vezetnek. E, hogy úgy mondjuk, „vulgármisztika“ ellen — melynek az igazihoz semmi köze — már Avilai Szent Teréz erőlesen fölemelte szavát s óva tőle a lelkeket, akár egyénekben jelentkezett, akár mozgalmakban. Ugyanakkor viszont az Egyház a legteljesebb elismeréssel adózott a hiteles, valódi misztikának, melyben a vallásos életnek legmagasabb fokát látja. Itt sem szabad azonban megelőgednünk olyatén sommás megállapításokkal, aminőket ön kockáztat meg. A keresztény misztika lényegének félreismerése ugyanis azt képzelnünk, hogy itt olyasféle jelenségről van szó, amelyben, mint ön mondja, „a gondolkodó értelmet elborítják az irracionális elemek“. Éppen az a keresztény misztika legsajátosabb jellemvonása, hogy soha, egy pillanatra sem tagadja meg azt az értelmet, az intellektusnak azt a szerepét, melyet a keresztény filozófia, élér a tomizmusmal, oly kiválóan nagyra becsül. Ez különben egészen nyilvánvalóan derül ki maguknak a misztikusoknak az írásaiból, egy Szent Bernátéiból, Avilai Szent Terézéiből, Keresztes Szent Jánoséiból épp úgy, mint a modern misztikusok, az arsi plébános vagy Lisieuxi Szent Teréz nyilatkozataiból. Egy mai tudós a teológus Jean Hérítier egyébként egész könyvet szentelt az ön által megpendített témának „Ertelem és misztika“ címmel. A misztikusok műveit és írásait nagy alaposággal vizsgáló tanulmány végső következtetését — egyben válaszként az ön aggályaira is — így foglalja össze egyik ismertetője: „Ha egyedül a szív beszél, anélkül, hogy a szabályokhoz igazodnék, többnyire csak romokat hoz létre mind az Egyházban, mind a világban. A szeretet csak akkor értékes, ha még legfölségesebb lendületeiben tartja a szellem lényeges fegyelmét. A szív nyomban illúziók melegágya lesz, ha az értelem leveleszi róla fékjét. Minden olyan állítólag Istenre irányuló szeretet, mely szakítani akar az értelemmel, csak az etuher megistenítésére vezet, Istent nem lehet értelmetlen szeretet

által birtokolni, mint a mindenkori kvietisták hiszik; s a szeretet, mely jogosan visz minket Isten felé, pusztító szeretet volna az ismeret nélkül, ami önmagunkkal szembeni óvatosságra tanít. Ezért az igazi, nevükre valóban méltó misztikusok lényeges erénye az alázat. Ez pedig természetfölötti formája meghajlásunknak az előtt, ami nem tőlünk való, ami vágyainktól függetlenül hárul ránk kötelezően, és aminek a neve igazság.”

B. R. A görögből való buzgó fordítás voltaképp csak a XV. században indul meg. Petrarca például büszke tulajdonosa és gondos őrizője volt egy görögnyelvű Ilias-keziratnak, de olvasni nem tudta, mert görögül nem tudott. Körülbelül ugyanabban az időben a humanizmus, illetve reneszánsz idején indul meg nagyobb mértékben a kéziratok lemásolása útján a tudatos, tervszerű könyvtáralapítás. V. Miklós pápa még szerzetes korában adosságokba verte magát, csakhogy kódexeket vehessen és másolthasson.

A. M. Abból, hogy az emberi életet a földi értékek legnagyobbikának szokás tekinteni, még korántsem következik, hogy mindent el kell követni elmúlás előtt álló testi élet néhány bizonytalan nappal, vagy órával való meghosszabbítása végett. Nem kevesen talán esodálkozva hallják, hogy a katolikus erkölcs tan erre nem kötelez. Amily kérlelhetetlen határozottsággal tiltja a katolikus erkölcs ártatlan élet szándékos *megrövidítését*, még ha menthetetlen betegségről, vagy úgynevezett értéktelen életről, tehát testileg vagy lelkileg súlyosan nyomorék ember életéről volna is szó, annyira nincs szava a mindenáron való *életbentartás* érdekében. Ha tehát a kezelő orvos kijelentette, hogy a következő szívroham alighanem végez a beteggel, nem szükséges annak a rohamnak beálltakor, talán éppen éjnek idején, kocsiba ülni és orvost hajszolni és meghosszabbítani a szegény beteg haldoklását. Ez nem akar elítélése lenni kedves hozzátartozók néha erejüket is felülmúló iparkodásainak, sem az „orvosi etikának”, amely arra kötelezi az orvost, hogy az utolsó pillanatig mindent kísérjen meg az élet megmentése érdekében akkor is, mikor ezt már semmi észszerűség nem javallja. Ez a következetes orvosi álláspont tiszteletreméltó és hasonlíthatatlanul megnyugtatóbb, mint ha a beteg életbentartása az orvos szabad mérlegelésére volna bízva.

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL: *Balanyi György: A szent ver tisztelete a középkorban. — Megemlékezés Kossuth Lajosról. — Brisits Frigyes: Szent Bernát az író. — A hetvenöt éves Ady Endre. — Ijjas Antal: A kövek atyja. — Gerlei József novellája. stb.*